

تسری ظرفیت‌های معطل مانده تقنینی در جهت استفاده از ظرفیت حوزه‌های علمیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۱۸۹۲۲
کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۲/۲۳

عنوان گزارش:

تسری ظرفیت‌های معطل مانده تقنینی
در جهت استفاده از ظرفیت حوزه‌های علمیه

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف)

تهیه و تدوین کنندگان:

محمد امین خوانساری، رضا مستمع

مدیر مطالعه:

رضا مستمع

ناظران علمی:

حجت الاسلام والمسلمین عبدالکریم بهجت پور، حجت الاسلام والمسلمین عباس ابراهیمی،
حجت الاسلام والمسلمین سید احسان رفیعی علوی، موسی بیات

صفحه آرا:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسی

واژه‌های کلیدی:

۱. نهاد حوزه
۲. مراکز حوزوی
۳. حوزه‌های علمیه
۴. ظرفیت‌های معطل مانده تقنینی

فهرست مطالب

چکیده.....	۴
خلاصه مدیریتی.....	۴
مقدمه.....	۶
معافیت‌ها و تسهیلات.....	۹
۱. بررسی تسهیلات و معافیت‌های مربوط به امور آموزشی و پژوهشی.....	۹
۱-۱. تسهیل برخورداری حوزه‌های علمیه از مزایا و امکانات مراکز آموزشی و پژوهشی.....	۹
۱-۲. تسهیل واگذاری زمین‌های مورد نیاز با کاربری عمومی و اتمام پروژه‌های نیمه تمام عمرانی.....	۱۲
۱-۳. تسهیل واگذاری اراضی وقفی برای احداث مراکز آموزشی.....	۱۴
۱-۴. تسهیلات تغییر کاربری اراضی و املاک آموزشی به کاربری بهینه.....	۱۶
۱-۵. تسهیلات تأمین منابع تجهیزات آموزشی.....	۱۷
۱-۶. معافیت مالیاتی مراکز علمی.....	۱۸
۱-۷. تسهیلات استفاده از منابع مالیاتی در جهت برقراری عدالت آموزشی در مناطق محروم و روستاها.....	۲۰
۱-۸. تسهیلات دریافت ارزاق ارزان قیمت برای مراکز آموزشی.....	۲۱
۲. بررسی معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به سایر امور فرهنگی و دینی.....	۲۲
۲-۱. معافیت اماکن مرتبط و وابسته دینی از پرداخت هزینه مصارف آب، فاضلاب، برق و گاز.....	۲۲
۲-۲. معافیت از تشریفات مربوط به اعمال معافیت مالیاتی، نظیر ارسال اظهارنامه، ترازنامه و سایر مدارک مربوطه.....	۲۳
۲-۳. معافیت از پرداخت هزینه دادرسی، ثبتی و اجرایی.....	۲۵
۲-۴. معافیت از پرداخت حق بیمه کارگران ساختمانی.....	۲۶
۲-۵. تسهیل در امکان انتقال و مأموریت کارکنان.....	۲۷
جمع‌بندی.....	۲۸
منابع و مأخذ.....	۳۰

تسری ظرفیت‌های معطل مانده تقنینی در جهت استفاده از ظرفیت حوزه‌های علمیه

چکیده

از این رو، در گام نخست، ضرورت بازنگری در قوانین موجود و تسری برخی حمایت‌ها، معافیت‌ها و تسهیلات مراکز علمی و آموزشی به مراکز حوزوی وجود دارد تا آنها نیز بتوانند همانند سایر مراکز مشابه، از مزایا و امکان‌های تقنینی موجود بهره‌مند شوند و جامعه از ظرفیت ایشان استفاده حداکثری کند. گزارش حاضر، ضمن تأکید بر حفظ استقلال به مراکز حوزوی، در صدد ارائه موارد پیشنهادی برای تصریح یا الحاق به قوانین موجود است. پیشنهادهای حاضر، در دو بخش «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به امور آموزشی و پژوهشی» و «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به سایر امور فرهنگی و دینی» تدوین شده است. البته در گام بعدی، ضرورت دارد با توجه به ظرفیت حداکثری نهادهای حوزوی قوانین جامع و مستقلى نیز تدوین شود.

حوزه‌های علمیه نقش‌های متعددی در عرصه‌های مختلف حکمرانی، خصوصاً فرهنگی و علمی دارند که برای استفاده از ظرفیت ایشان و مراکز مرتبط‌شان ضرورت دارد تا بازنگری مجددی در قوانین جاری صورت پذیرد. بسیاری از دستگاه‌های دولتی و شبه دولتی فرهنگی، آموزشی و پژوهشی، علاوه بر اعتبارات دولتی از حمایت‌ها، تسهیلات و معافیت‌های دیگر در قوانین نیز بهره می‌گیرند. در نتیجه، اعتبارات دولتی را علاوه بر خدمات آموزشی و پژوهشی، در برنامه‌ها و کارویژه‌های مرتبط نیز هزینه می‌کنند، اما چنین توجه حداکثری، درباره مراکز حوزوی به عنوان نهاد علمی و فرهنگی کمتر وجود دارد، در نتیجه بسیاری از حمایت‌ها عمدتاً صرف بخش اندکی از هزینه‌های جاری می‌شود و عملاً نمی‌توان از همه ظرفیت‌های موجود این مراکز جهت خدمات علمی، آموزشی و تربیتی‌شان بهره حداکثری برد.

موجود برای «حوزه‌های علمیه» است تا مراکز دینی و حوزوی هم بتوانند از ظرفیت‌های موجود قانونی، استفاده کنند. البته در یک نگاه جامع ضرورت دارد در آینده، با توجه به ظرفیت نهادهای دینی از جمله حوزه‌های علمیه، قوانین جامعی نگاشته شود تا از ظرفیت کامل آنها در حکمرانی استفاده حداکثری شود.

پیشنهادها، در دو بخش «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به امور آموزشی و پژوهشی» و «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به سایر امور فرهنگی و دینی» تدوین شده است. از جمله این پیشنهادها می‌توان موارد زیر را برشمرد:

تسهیل بر خورنداری حوزه‌های علمیه از مزایا و امکانات مراکز آموزشی و پژوهشی، تسری تسهیل و اعطای زمین‌های مورد نیاز بر اساس قیمت تمام شده به مراکز آموزشی و پژوهشی، تسهیل و اعطای اراضی وقفی برای احداث مراکز آموزشی، تسهیل تغییر کاربری اراضی و املاک به کاربری بهینه، تسهیل تأمین منابع تجهیزات آموزشی، تسهیل استفاده از منابع مالیاتی در جهت برقراری عدالت آموزشی در مناطق محروم و روستاها، تسهیل در پرداخت وجه به عنوان کمک یا هدیه توسط شرکت‌های دولتی، تسهیل در بازنشستگی پیش از موعد بانوان شاغل در حوزه‌های علمیه، تسهیل در امکان انتقال و مأموریت کارکنان و دیگر معافیت‌های مرتبط به نهادهای حوزوی به عنوان یک نهاد آموزشی، پژوهشی، تربیتی و فرهنگی است.

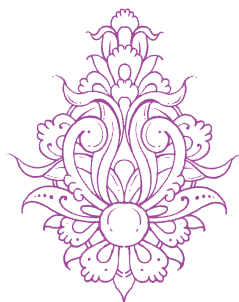
لازم به تأکید است روحانیت شیعه، نهادی مستقل از دولت‌ها و برآمده از یک فرایند مذهبی - تاریخی است؛ از این رو استقلال حوزه‌ها از دولت‌ها از جمله مواردی است که همواره مورد تأکید علما قرار داشته و دارد. این مهم در سخنرانی‌های متعدد و بیانات مقام معظم رهبری نیز مورد تأکید می‌باشد، لکن آنچه امروزه مغفول باقی مانده است، تلقیات ناصحیح از واژه‌ای به نام «استقلال» است. متأسفانه بر اثر تلقیات نادرست از مفهوم «استقلال حوزه‌ها» هر گونه رابطه با دولت با مفاهیم و اتهاماتی مانند دولتی شدن حوزه‌ها، وابستگی مالی حوزه و غیره همراه شده است. در حالی که این نسبت‌ها، نهایت کم لطفی به حوزه‌های علمیه است. از این منظر یکی از وجوه استقلال نهاد حوزه، استقلال مالی با توجه به رویکرد درآمدهای پایدار است که از جمله وظایف دولت‌ها ذیل این رویکرد فراهم آوردن و احیای زیرساخت‌های لازم و مسبوق برای مراکز حوزوی می‌باشد. همچنین در حالت کلی این استقلال از درون نهاد حوزه به بیرون است و این امر نباید باعث شود حاکمیت و دولت اسلامی از وظایف، تکالیف و مسئولیت‌های خویش در برابر این نهاد قصور و غفلت کند.

به اقتضای تحولات جدید نظام مقدس جمهوری اسلامی، نقش مراکز حوزوی در حکمرانی، توسعه و گسترش پیدا کرد. این توسعه منجر شد در کنار توجه به دستگاه‌های علمی، آموزشی و فرهنگی (نظیر مراکز آموزش عالی)، حمایت‌هایی نیز در نظر گرفته شود تا از ظرفیت مراکز حوزوی (و به طور عام نهادهای دینی) استفاده حداکثری شود. از این حیث، به مرور ظرفیت‌های قانونی، ناظر به نهادهای مذکور ایجاد شد، اما این ظرفیت‌ها، در کنار آنچه که برای دیگر مراکز علمی، آموزشی و فرهنگی کشور، در نظر گرفته شده، کم مایه‌تر است.

بسیاری از مراکز آموزشی و پژوهشی ذیل آموزش و پرورش، آموزش عالی و غیره، به دلیل پیشینه تقنینی که دارند، علاوه بر اعتبارات جاری و اعتبارات برنامه‌ای از برخی تسهیلات و معافیت‌ها، به نحو حداکثری استفاده می‌کنند. در نتیجه، آنها اعتبارات سالیانه را در برنامه‌ها و کارویژه‌ها و فعالیت‌های مرتبط هزینه می‌کنند و صرف امور که از آنها معاف شده‌اند (مانند معافیت مالیاتی یا بیمه یا دریافت تسهیلات ارزان قیمت و یارانه‌ای) نمی‌کنند، اما چنین پیشینه و توجه حداکثری، درباره برخی دستگاه‌ها از جمله نهادهای دینی - حوزوی وجود ندارد و صرفاً در برخی قوانین متأخر به آنها توجه حداقلی شده است. عدم تصریح یا الحاق مراکزی مانند حوزه‌های علمیه در بهره‌برداری از این تسهیلات و معافیت‌ها موجب می‌شود تا بخش عمده‌ای از اعتبارات دولتی صرف هزینه‌های غیر مرتبط شود و عملاً نتوانند از همه ظرفیت‌های موجود بهره گیرند. از این رو، ضرورت بازنگری مجدد در برخی قوانین، مصوبات، احکام و آیین‌نامه‌های مصوب وجود دارد. مضافاً اینکه بخشی از اعتبارات مراکز دینی حوزوی، اعتبارات هزینه‌ای فصل کمک‌های بلاعوض است که تخصیص الزام‌آور و کاملی ندارند.

کم توجهی به این مراکز، فرصت بهره‌گیری از این ظرفیت را در برخی موارد با مشکل مواجه کرده و عملاً ظرفیت‌های این مراکز معطل مانده می‌شوند. بنابراین در قوانین موجود، نیاز به بازنگری، تصریح، اصلاح یا الحاقیه است تا مراکز دینی و حوزوی بتوانند مانند سایر مراکز مشابه، از مزایا و امکانات تقنینی موجود بهره‌مند شوند و ظرفیت آنها به فعلیت حداکثری برسد. این ضرورت وجود دارد که بازنگری مجدد در برخی قوانین، احکام و آیین‌نامه‌های مصوب صورت پذیرد تا در بستر آنها، مراکز دینی و حوزوی نیز به اهداف اصلی فرهنگی، آموزشی و علمی مدنظر بپردازند.

گزارش حاضر، در صدد ارائه پیشنهاد قوانین مستقل و جدیدی نیست، بلکه موارد پیشنهادی، تصریح یا الحاق به قوانین موجود هستند. این قوانین، عمدتاً ناظر به قوانین و مصوبات موجود، تدوین شده‌اند. بنابراین این گزارش، در پی امکان‌سنجی تسری ظرفیت‌های تقنینی

مقدمه و بیان مسئله

حوزه‌های علمیه، نقش بی‌بدیلی در عرصه‌های مختلف علم و فرهنگ ایرانیان داشته‌اند. همواره «روحانیت» به عنوان «عالمان و مبلغان دین» و «مردم متدین» به عنوان «پشتوانه نهاد دین» بوده‌اند که از طرق گوناگون مانند وقف، وجوهات، امور خیریه و غیره به حمایت از این نهاد می‌پرداختند. پس از انقلاب اسلامی، تأثیرگذاری دین در جامعه گسترش یافت. نقش روحانیت و حوزه‌های علمیه - به عنوان متولیان اصلی و سنتی دین - در حکمرانی، توسعه پیدا کرد. از جمله آنها می‌توان به تربیت نیروی انسانی، ترویج فرهنگ دینی، آموزش و تحقیقات علمی اشاره کرد.

در این دوران، حوزه‌های علمیه برادران در شهرهای مختلف توسعه یافتند و حوزه‌های علمیه خواهران، تأسیس شدند. رشد کیفی و کمی چشمگیری در دانش آموختگان حوزه علمیه خواهران و برادران ایجاد شد. در کنار مدارس علوم دینی، مراکز علمی - تخصصی، دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های مختلفی در حوزه علوم اسلامی و انسانی شکل گرفتند و به تربیت نیروی انسانی و گسترش مرزهای دانش پرداختند. مراکز فرهنگی، تبلیغی و جهادی گوناگونی از سوی مراکز دینی و دانش آموختگان حوزوی تأسیس شدند که به خدمت در عرصه‌های عمومی و تخصصی مشغول شدند. علاوه بر حوزه‌های علمیه، مراکز اقماری و نهادهای دینی دیگری نیز شکل گرفتند که یا از ظرفیت حوزه‌های علمیه استفاده می‌کردند و یا تصدی‌گری انجام امور و برنامه‌های دینی را برعهده گرفتند. این مراکز، علاوه بر وظایف سنتی حوزه‌های علمیه، عهده‌دار برخی وظایف نوین در حوزه‌های مختلف آموزشی، پژوهشی، تبلیغی، فرهنگی، علمی، تربیتی و غیره شدند. بنابراین، این مهم پیش آمد که در کنار توجه به مراکز دولتی و شبه دولتی (و یا مرتبط و وابسته به دولت) فعال در حوزه علم و آموزش، لازم است که اعتبارات، تسهیلات و حمایت‌هایی نیز برای مراکز دینی حوزوی در نظر گرفته شود تا از ظرفیت آنها در گستره اداره امور کشور استفاده شود. به این منظور، به مرور قوانین و احکامی ناظر به مراکز دینی و حوزوی، در نظر گرفته شدند، اما این قوانین در کنار انبوه امکان‌هایی که برای دیگر مراکز علمی، آموزشی و فرهنگی کشور لحاظ شده، اندک و کم‌مایه است.

برای مثال در قوانین احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، دولت مکلف شده است با بهره‌گیری از ظرفیت همه دستگاه‌های مربوط (به‌ویژه آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز علمی و جهاد دانشگاهی، مراکز فرهنگی و هنری، حوزه‌های علمیه، صدا و سیما، شهرداری‌ها و مؤسسات مردم‌نهاد و بسیج) اقداماتی را انجام دهد و از ظرفیت آنها بهره بگیرد.^۱ این در حالی است که اعتبارات، تسهیلات و پشتیبانی‌هایی که از سوی دولت در قبال این دستگاه‌ها می‌شود (خصوصاً با توجه به سرانه‌ها و کارواژه‌ها)، قابل مقایسه با یکدیگر نیستند. مقایسه عادلانه قوانین، احکام، مصوبات و آیین‌نامه‌هایی که درباره دستگاه‌های مختلف علمی، آموزشی و فرهنگی وجود دارد، نشان می‌دهد که تسهیلات و پشتیبانی‌هایی که شامل برخی از این دستگاه‌ها می‌شود، قابل مقایسه با حوزه علمیه نمی‌باشد.

در بسیاری از قوانین پیشین، به عناوین مرتبط با «حوزه‌های علمیه» - در کنار دیگر مراکز علمی و فرهنگی - تصریح نشده است، لذا از این حیث ضرورت بازنگری مجددی را می‌طلبید. به این جهت در برخی قوانین و مقررات کشور، «تسهیلات، معافیت‌ها و پشتیبانی‌هایی» از برخی مراکز آموزشی و فرهنگی کشور (مانند

۱. مطابق با مفاد ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، «به منظور زنده و نمایان نگهداشتن میانی اسلام ناب محمدی (ص) و اندیشه دینی، سیاسی و فرهنگی و سیره عملی حضرت امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و برجسته کردن نقش ایشان به عنوان یک معیار اساسی در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ها و تسری آن به مجموعه ارکان نظام و نیز انتقال آن به نسل‌های آینده، دولت مکلف است با بهره‌گیری از ظرفیت همه دستگاه‌های مربوط اقداماتی را انجام دهد.

آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی) شده است، اما به دلایلی از جمله عدم توجه قانونگذار یا کلی گویی، از تصریح عنوان «حوزه‌های علمیه» غفلت شده است. در نتیجه، برای حوزه‌های علمیه، فرصت بهره‌گیری از آنچه که در این قوانین برای امور آموزش و پژوهش بیان شده، وجود ندارد. لذا بسیاری از اعتبارات مراکز دینی - حوزوی، به جای اینکه متمرکز بر برنامه‌های مرتبط آموزشی، پژوهشی، تربیت نیروی انسانی، فرهنگی، تبلیغی و غیره باشد، در امور مشخص شده در قوانین نظیر بیمه مصرف می‌شوند و عملاً ظرفیت‌های ایشان، معطل مانده می‌شوند. به طور نمونه، برای برخی مراکز علمی و آموزشی، معافیت مالیاتی یا تسهیلات تأمین منابع یا واگذاری زمین‌های مورد نیاز لحاظ شده است. در نتیجه آنها اعتبارات دولتی را صرف این امور نمی‌کنند^۱ و در کارویژه‌های مرتبط با برنامه‌های مصوب آموزشی، علمی و پژوهشی، هزینه می‌کنند (حتی اعتبارات زیرساختی نیز علاوه بر اعتبارات جاری به طور مجزا دیده می‌شود)، اما عدم تصریح یا الحاقی مراکز علمی مانند حوزه‌های علمیه در بهره‌برداری از این تسهیلات و معافیت‌ها موجب می‌شود که تخصیص اعتبارات دولتی صرف این هزینه‌ها شود و عملاً نتوانند از همه ظرفیت‌های موجود بهره‌گیرند. از این رو، ضرورت بازنگری مجدد در برخی قوانین، مصوبات، احکام و آیین‌نامه‌های مصوب وجود دارد تا نهادهای حوزوی نیز در شمول قرار گیرند.

از منظری دیگر، آنچه امروزه به عنوان امکانات مالی به دستگاه‌های مختلف تعلق می‌گیرد، دو بخش است: بخشی از آنها در قالب اعتبارات برنامه‌های هزینه‌ای و عمرانی دستگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مختلف کشور است که به صورت سالیانه از سوی دولت در قالب قانون بودجه پرداخت می‌شود. بخشی دیگر نیز تسهیلات و معافیت‌هایی برای برخی سازمان‌ها و مراکز از جمله مراکز آموزشی و پژوهشی است. این تسهیلات با هدف ایجاد معافیت‌هایی ناظر به کارکرد این مراکز هستند. از منظر قانونگذار، اینها همانند نهادهای اقتصادی یا درآمدزا نیستند، بلکه به دلیل ماهیت علمی و فرهنگی آنها، باید معافیت‌هایی داشته باشند و نسبت به کارویژه‌های آنها، تسهیل‌گری شود. بسیاری از مراکز آموزشی، پژوهشی و فرهنگی ذیل آموزش و پرورش، آموزش عالی و مراکز وابسته، به دلیل پیشینه‌ای که در قوانین دارند، علاوه بر اعتبارات جاری از این قوانین و مصوبات به نحو حداکثری استفاده می‌کنند، اما چنین پیشینه و توجه حداکثری، درباره برخی نهادها از جمله نهادهای دینی - حوزوی وجود ندارد. شاهد بر این رویکرد حداقلی به نهادهای دینی و حوزوی در قوانین کشور را می‌توان در قوانین برنامه توسعه کشور ملاحظه کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در قوانین نخست توسعه، توجه چندانی به نهادهای فرهنگی و دینی نشده است و احکام چندانی صادر نشده است. هر چند که به مرور و در قوانین متأخر، این توجه شکل گرفته است.^۲

مضافاً اینکه - برخلاف بسیاری از دستگاه‌های دولتی - بخش قابل توجهی از اعتبارات دستگاه‌های فرهنگی و دینی (از جمله حوزه‌های علمیه، دفتر تبلیغات اسلامی و غیره) در فصل پنجم اعتبارات هزینه‌ای یعنی کمک‌های بلاعوض لحاظ می‌شود. رویه دولت‌ها نشان می‌دهد که در هنگام کسری بودجه، از تخصیص اعتبارات این فصل کاسته می‌شود و در نتیجه با تخصیص نامطلوب اعتبارات مصوب از بسیاری از وظایف و برنامه‌های خویش باز می‌مانند. هدف این گزارش، ارائه پیشنهادهایی است که در صورت تصریح و تسری به مراکز علمی - دینی به خصوص حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط،^۳ می‌توان بسیاری از ظرفیت‌های معطل مانده این مراکز را فعال کرد و آنها متمرکزتر بر اهداف اصلی‌شان شوند. بدیهی است، آنچه در ادامه می‌آید، «پیشنهادهایی به منظور گسترش ظرفیت مراکز حوزوی» هستند. این بسته پیشنهادی جامع نیست، بلکه استقرایی است که می‌تواند با توجه به جنبه‌های مختلفی که حوزه‌های علمیه دارند، به مرور تکمیل شوند. همچنین این پیشنهادها عمدتاً به صورت الحاقی و ضمنی تدوین شده‌اند. به این معنا که سعی در پیشنهاد قانون یا مصوبه جدیدی نشده است، بلکه پیشنهادها در ضمن قوانین و مصوبات موجود است تا عنوان نهادهای دینی و حوزوی به آنها الحاق شود.

ملاحظات کلی در این گزارش:

لازم به تأکید است روحانیت شیعه، نهادهای مستقل از دولت‌ها و برآمده از یک فرایند مذهبی - تاریخی است. از این رو استقلال حوزه‌ها از دولت‌ها از جمله مواردی است که همواره مورد تأکید علما قرار داشته و دارد. این مهم در سخنرانی‌های متعدد و بیانات مقام معظم رهبری نیز مورد تأکید می‌باشد، لکن آنچه امروزه مغفول باقی مانده است، تلقی ناصحیح از واژه‌ای به نام «استقلال» است. متأسفانه بر اثر تلقی نادرست از مفهوم «استقلال حوزه‌ها» هرگونه رابطه با دولت با مفاهیم و اتهاماتی مانند دولتی شدن حوزه‌ها، وابستگی مالی حوزه و غیره همراه شده است. در حالی که این نسبت‌ها نهایت کم‌لطفی به حوزه‌های علمیه می‌باشد. از این منظر یکی از وجوه استقلال نهاد حوزه، استقلال مالی با توجه به رویکرد درآمدی پایدار است که از جمله وظایف دولت‌ها ذیل این رویکرد فراهم آوردن زیرساخت‌های لازم و مسبوق برای مراکز حوزوی می‌باشد. همچنین باید گفت در حالت کلی این استقلال از درون نهاد حوزه به بیرون است و این امر نباید باعث شود حاکمیت و دولت اسلامی از وظایف، تکالیف و مسئولیت‌های خویش در برابر این نهاد قصور و غفلت کند.

۱. لازم به ذکر است اعتبارات دولتی صرفاً در محل مصوب هزینه می‌شوند و نباید در جای دیگر مصرف شوند. در اینجا منظور این است که به دلیل وجود هزینه‌هایی که سایر مراکز آموزشی از آن معاف هستند لذا برنامه‌های مصوب آنها در خدمت برنامه‌های آموزشی، علمی و فرهنگی است تا صرفاً امور بیمه‌ای و غیره.

۲. نک: گزارش ارزیابی مفاد برنامه‌های توسعه پنج‌ساله پیرامون نهادهای دینی - حوزوی (ملاحظات سیاسی درباره برنامه هفتم توسعه)، محمدامین خوانساری و رضا مستمع، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی شماره مسلسل ۱۸۲۳۴، ۱۴۰۱/۰۳/۰۹.

۳. شورای عالی حوزه علمیه، حوزه علمیه برادران (قم و خراسان)، شورای سیاستگذاری حوزه علمیه خواران، مرکز خدمات حوزه علمیه، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مدارس علوم دینی و دیگر مراکز آموزشی، تحقیقاتی، خدماتی، تبلیغی و فرهنگی مرتبط به حوزه‌های علمیه از این جمله هستند.

بنابراین برای تعیین رویکرد قوانین نسبت به نهادهای حوزوی (به عنوان وظیفه دولت و مجلس)، ابتدا باید ماهیت حقوقی حوزه‌های علمیه را در منظومه قوانین و مقررات کشور شناخت. به طور سنتی، نهادهای حوزوی به عنوان «نهادهای مردمی و اجتماعی» هستند که فعالیت‌های دینی، تبلیغی و فرهنگی انجام می‌دهند. رویکرد فعلی قوانین کشوری، درباره نهادهای حوزوی این است که «نهادهای عمومی غیردولتی» هستند که به فعالیت‌های مرتبط علمی، تبلیغی و فرهنگی می‌پردازند.

در بند «ت» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶)، تصریح به این شده: «حوزه‌های علمیه در حکم نهاد عمومی غیردولتی» هستند. علاوه بر این، در بند «ب» ماده (۵۹) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ نیز تصریح شده: «حوزه‌های علمیه و مراکز خدمات حوزه‌های علمیه از تسهیلات، مزایا و امکاناتی که برای مراکز آموزشی و پژوهشی تعیین شده یا می‌شود، برخوردار هستند». فلذا با تصریح قوانین مذکور، «حوزه‌های علمیه» نهادهای مشخصی هستند که به منظور انجام وظایف و خدماتی که جنبه عمومی دارند، شناخته شده‌اند و دولت براساس ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) مکلف به بهره‌گیری از همه ظرفیت‌های علمی و فرهنگی مراکز حوزوی و دینی است. زیرا حوزه‌های علمیه علاوه بر نقش‌های سنتی در حوزه تبلیغ دین و فرهنگ اسلامی، در جمهوری اسلامی، نقش آموزش و پژوهش دینی اهمیت دوچندانی یافته است و «مراکز آموزشی و پژوهشی مرتبط با حوزه‌های علمیه» به عنوان نهاد علم مطرح شدند. مراکز آموزشی و پژوهشی حوزوی نیز همانند دیگر مراکز علمی، به تربیت افراد و دانش‌آموختگان و توسعه آموزش‌ها و پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی مشغول هستند. با توجه به این ملاحظه، پیشنهادهای گزارش موجود قابل دفاع هستند. بنابراین اگر فرضاً تسهیل تغییر کاربری اراضی و املاک و یا اجازه به شرکت‌های دولتی برای پرداخت به این نهاد را پیشنهاد دهیم، آن را یک نهاد علمی و فرهنگی که هدف سودآوری دارد، تلقی نکرده‌ایم (همانند بسیاری از مراکز آموزش غیرانتفاعی در منظومه اداره کشور)، بلکه نهادهایی عمومی و غیروابسته به دولت هستند که وظایف مختلف در حوزه‌های تبلیغی، دینی، فرهنگی، علمی، آموزشی و تربیتی انجام می‌دهند و دولت مکلف به بهره‌گیری از آنهاست. بنابراین باید به صورت عملیاتی، این ظرفیت قانونی ایجاد شود تا حوزه‌های علمیه نیز از مزایا و امکانات دیگر مراکز از جمله مراکز آموزشی و پژوهشی برخوردار شوند.

معافیت‌ها و تسهیلات

در این گزارش معافیت‌ها، تسهیلات و حمایت‌ها در دو بخش «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به امور آموزشی و پژوهشی» و «معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به دیگر امور فرهنگی دینی» دسته‌بندی و در ضمن آن به ارزیابی پیشنهاد مربوطه پرداخته می‌شود.

۱. بررسی تسهیلات و معافیت‌های مربوط به امور آموزشی و پژوهشی

به منظور تحقق عدالت آموزشی ذیل اصل سی‌ام قانون اساسی و بنابر تصریح برخی از قوانین کشور، حوزه‌های علمیه از تسهیلات، مزایا و امکاناتی که برای مراکز آموزشی و پژوهشی تعیین شده یا می‌شود، برخوردار هستند. در ادامه نیز پیشنهادهایی برای استفاده از ظرفیت‌های معطل مانده قانونی جهت تسری به حوزه‌های علمیه ارائه خواهد شد.

۱-۱. تسهیل برخورداری حوزه‌های علمیه از مزایا و امکانات مراکز آموزشی و پژوهشی

در قوانین و اسناد بالادستی کشور به برخورداری حوزه‌های علمیه از مزایا و امکانات مراکز آموزشی و پژوهشی، تصریح شده است. از جمله اینکه در قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ چنین آمده است.

ماده (۵۹)

الف) به منظور توسعه و پیشرفت حوزه‌های علمیه با رعایت معماری اسلامی و ایرانی در سراسر کشور حداکثر ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون، طرح جامع توسعه فضای فیزیکی حوزه‌های علمیه در سراسر کشور بالاخص در مناطقی از کشور که فاقد حوزه بوده و امکان راه‌اندازی و توسعه آن وجود دارد، به پیشنهاد مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه از طریق سازوکار مندرج در ماده (۲۳) این قانون به تصویب می‌رسد. همچنین برنامه احداث مراکز و مدارس علمیه در قوانین بودجه سنواتی ذیل فصل آموزش درج و اعتبارات مربوطه پیش‌بینی می‌شود.

ب) حوزه‌های علمیه و مراکز خدمات حوزه‌های علمیه از تسهیلات، مزایا و امکاناتی که برای مراکز آموزشی و پژوهشی تعیین شده یا می‌شود، برخوردار هستند.

همچنین ذیل بندهایی از ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶)، دولت مکلف به پشتیبانی از مراکز تحقیقاتی و آموزشی حوزوی و دانشگاهی است.

ماده (۳۷)

مقام معظم رهبری تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

...

ت) دولت مکلف است از طریق شورای عالی حوزه‌های علمیه در اجرای وظایف تکلیفی نظام اسلامی و به منظور حضور مؤثر و هدفمند حوزه و روحانیت، از حوزه‌های علمیه در حکم نهاد عمومی غیردولتی پشتیبانی و حمایت‌های زیر را به عمل آورد:

۱- معافیت فضاهای آموزشی، پژوهشی و اداری حوزه‌های علمیه از پرداخت عوارض ساخت و ساز.

۲- واگذاری فضاهای بلااستفاده دولتی در مناطق مختلف کشور به حوزه‌ها براساس نیاز حوزه‌های علمیه مطابق ضوابط ماده (۹۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۱/۱/۷۲.

۳- پشتیبانی و ارائه خدمات لازم به منظور آموزش، تربیت دانش‌آموختگان حوزوی به عنوان مبلغان و مربیان قرآن و عترت (ع) و مروجان فرهنگ دینی و رفع نیازهای فرهنگی و دینی جامعه اسلامی با اولویت طرح هجرت طلاب به مناطق کمتر توسعه یافته از طریق شورای عالی حوزه‌های علمیه.

۴- پیش‌بینی زمین با کاربری آموزشی حوزوی در طرح جامع تفصیلی شهرها و واگذاری زمین با رعایت و ترتیبات صدر ماده (۱۰۱) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت.

ج-

۳- حمایت لازم به منظور تربیت حداکثری حافظان قرآن کریم (جزء و کل) با اولویت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی حوزوی و تشکل‌های مردم‌نهاد

به منظور زنده و نمایان نگهداشتن مبانی اسلام ناب محمدی (ص) و اندیشه دینی، سیاسی و فرهنگی و سیره عملی حضرت امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و برجسته کردن نقش ایشان به عنوان یک معیار اساسی در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ها و تسری آن به مجموعه ارکان نظام و نیز انتقال آن به نسل‌های آینده، دولت مکلف است با بهره‌گیری از ظرفیت همه دستگاه‌های مربوط به ویژه آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز علمی و جهاد دانشگاهی، مراکز فرهنگی و هنری، حوزه‌های علمیه، صداوسیما، شهرداری‌ها و مؤسسات مردم‌نهاد و بسیج اقدامات زیر را انجام دهد:

الف) ایجاد ساز و کار و تأمین اعتبار لازم به منظور اجرایی شدن خط‌مشی حضرت امام خمینی (ره) و سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی).

ب) پشتیبانی از مراکز تحقیقاتی و آموزشی حوزوی از طریق شورای عالی حوزه‌های علمیه و دانشگاهی، تشکل‌های اجتماعی - فرهنگی مردم‌نهاد در زمینه اسلام‌شناسی، شیعه‌شناسی، ایران‌شناسی و اندیشه‌های انقلاب اسلامی و شخصیت‌ها و نهادها و مجامع تقریبی و همچنین گسترش شبکه‌های مجازی بین‌المللی و فعالیت‌های رسانه‌ای و هنری با ساماندهی مادی و معنوی و توسعه سرمایه انسانی و مقابله با جبهه معاند نظام اسلامی.

آیین‌نامه اجرایی این ماده ظرف مدت شش ماه از تاریخ ابلاغ این قانون توسط سازمان برنامه و بودجه کشور، وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، علوم، تحقیقات و فناوری و فرهنگ و ارشاد اسلامی، شورای عالی حوزه‌های علمیه، سازمان صداوسیما، جمهوری اسلامی ایران و مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره) و مؤسسه تنظیم و نشر آثار

اظهار نظر کارشناسی

بنابر تصریح ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) و ماده (۵۹) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳، قانونگذار تأکید بر شخصیت حقوقی حوزه‌های علمیه داشته است. این تأکید بیشتر بر نقش آموزشی و پژوهشی مراکز حوزوی بوده است.

براساس قوانین مذکور، نقش آموزش و پژوهش دینی اهمیت دوچندانی یافته است و «مراکز آموزشی و پژوهشی مرتبط با حوزه‌های علمیه» به عنوان نهاد علم در کنار «دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» مطرح شدند. به این دلیل، بنابر تصریح برخی از قوانین مذکور، حوزه‌های علمیه نیز باید از تسهیلات و مزایای مراکز آموزشی و پژوهشی مانند آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها و غیره بهره‌مند شوند. زیرا مراکز آموزشی و پژوهشی حوزوی نیز همانند دیگر مراکز علمی، به تربیت و توسعه آموزش و تحقیقات اشتغال داشته و به لحاظ شکلی نقشی کاملاً مشابه و یکسان دارند.

متأسفانه در برخی موارد به دلیل عدم صراحت عنوان «حوزه‌های علمیه» و مراکز مرتبط در قوانین مربوط با امور آموزشی و پژوهشی، برخی دستگاه‌های اجرایی از اعطای این معافیت و تسهیلات خودداری می‌کنند. بنابراین باید به صورت عملیاتی، این ظرفیت قانونی ایجاد شود تا حوزه‌های علمیه نیز از مزایا و امکانات مراکز آموزشی و پژوهشی برخوردار شوند.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود که ذیل دستگاه‌های ماده (۱) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور به «حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی و پژوهشی مرتبط» تصریح شود تا به صورت عملیاتی همانند دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی و فرهنگستان‌ها و پارک‌های علم و فناوری - که دارای مجوز از شورای گسترش آموزش عالی وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سایر مراجع قانونی ذی‌ربط می‌باشند - از مزایای آموزشی و پژوهشی برخوردار شوند.

اصلاح ماده (۱) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور:

دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی، فرهنگستان‌ها و پارک‌های علم و فناوری که دارای مجوز از شورای گسترش آموزش عالی وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سایر مراجع قانونی ذی‌ربط می‌باشند، حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی و پژوهشی دارای مجوز از شوراهای مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه، بدون رعایت قوانین و مقررات عمومی حاکم بر دستگاه‌های دولتی به ویژه قانون محاسبات عمومی کشور، قانون مدیریت خدمات کشوری، قانون برگزاری مناقصات و اصلاحات و الحاقات بعدی آنها و فقط در چارچوب مصوبات و آیین‌نامه‌های مالی، معاملاتی، اداری، استخدامی و تشکیلاتی مصوب هیئت امناء که حسب مورد به تأیید وزیران علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و در مورد فرهنگستان‌ها به تأیید رئیس‌جمهور و در مورد دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی وابسته به نیروهای مسلح به تأیید رئیس ستاد کل نیروهای مسلح و در مورد حوزه‌های علمیه به تأیید شوراهای مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه می‌رسد، عمل می‌کنند.

همچنین با توجه به اینکه عمده‌تأ اعتبارات سالیانه دستگاه‌هایی مانند حوزه علمیه و مراکز مرتبط تحت عنوان فصل دین و مذهب ذیل امور فرهنگ اختصاص می‌یابند، پیشنهاد می‌شود در قانون بودجه سنواتی، صرفاً اعتبارات بخش آموزش و پژوهش حوزه‌های علمیه و مراکز آموزش عالی حوزوی، از امور فرهنگ و فصل دین و مذهب خارج شوند و به امور آموزش و پژوهش تحت فصول جدید «آموزش و تحقیقات دینی - حوزوی» قرار بگیرند تا بتوانند به اهداف و برنامه‌های مرتبط علمی، آموزشی و تحقیقاتی بپردازند. بخش‌های دیگر از جمله امور تبلیغی و غیره ذیل امور فرهنگ در همان فصل دین و مذهب باقی بمانند.

این پیشنهاد، موجب امکان مقایسه عادلانه سرانه آموزشی حوزه‌های علمیه با دیگر مراکز آموزشی و تحقیقاتی مانند دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌شود. مستند قانونی این پیشنهادها، احکام مذکور به خصوص بند «ب» ماده (۵۹)، قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ است.

الحاق به ماده (۵۹) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳

ج (دولت مکلف است در قوانین بودجه سنواتی اعتبارات برنامه‌های هزینه‌ای آموزشی و پژوهشی مراکز و مدارس علمیه را ذیل فصل آموزش و پژوهش با عنوان فصل آموزش و تحقیقات دینی - حوزوی درج و اعتبارات مربوطه را از فصل دین و مذهب ذیل امور فرهنگ به فصل جدید منتقل نماید.

۲-۱. تسهیل واگذاری زمین‌های مورد نیاز با کاربری عمومی و اتمام پروژه‌های نیمه تمام عمرانی

براساس قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰، واگذاری اراضی دولتی توسط وزارت مسکن و شهرسازی به برخی مراکز با کاربری عمومی (از جمله مراکز آموزشی و فرهنگی)، مجاز قلمداد شده است.

ماده (۱۰۰) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰

به وزارت مسکن و شهرسازی (سازمان ملی زمین و مسکن) اجازه داده می‌شود نسبت به واگذاری اراضی دولتی با کاربری عمومی (آموزشی، ورزشی، بهداشتی و فرهنگی) به سازمان دولتی ذی‌ربط به قیمت تمام شده و به بخش غیردولتی به قیمت کارشناسی روز به صورت اجاره به شرط تملیک (حداکثر بیست ساله) اقدام نماید.

همچنین مطابق ماده (۴۵) قانون مزبور، اعتباراتی تحت عنوان خودیاری برای پروژه‌های کوچک جدید و تکمیل پروژه‌های نیمه تمام استانی لحاظ شده است.

ماده (۴۵) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰

اعتبارات منظور شده در قوانین بودجه سنواتی تحت عنوان «خودیاری» به پروژه‌های کوچک جدید و تکمیل پروژه‌های نیمه تمام استانی، در روستاها ده درصد (۱۰٪) در شهرهای زیر پنجاه هزار نفر سی درصد (۳۰٪) و در شهرهای بالای پنجاه هزار نفر، پنجاه درصد (۵۰٪) که اعتبار آنها به وسیله مردم تأمین شود، اختصاص می‌یابد. اعتبار هر استان به پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان بین شهرستان‌های استان توزیع می‌گردد.

اظهار نظر کارشناسی

مطابق با ماده (۱۰۰) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰، مجوزها و تسهیلاتی نسبت به واگذاری اراضی دولتی برای برخی مراکز با کاربری عمومی از جمله مراکز آموزشی و فرهنگی داده شده تا از کارکردهای مختلف علمی و فرهنگی آنها در اقصی نقاط کشور استفاده شود. البته در این خصوص، دستورالعمل اجرایی وجود دارد که باید مطابق با آن عمل شود.^۱ با توجه به ماهیت و کاربری آموزشی و فرهنگی حوزه‌های علمیه، می‌توان این حکم را به مراکز حوزوی نیز تصریح و تسری داد تا در زمینه ساخت مدارس دینی و خوابگاه‌های طلاب، از این ظرفیت استفاده کنند. البته گفتنی است در جزء «۲» بند «ت» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) «واگذاری فضاهای بلااستفاده دولتی در مناطق مختلف کشور به حوزه‌ها براساس نیاز حوزه‌های علمیه مطابق ضوابط ماده (۶۹) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷» آمده است. همچنین مطابق با جزء «۴» قانون مزبور، «پیش‌بینی زمین با کاربری آموزشی حوزوی در طرح جامع تفصیلی شهرها و واگذاری زمین با رعایت و ترتیبات صدر ماده (۱۰۰) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)» لحاظ شده است. لذا اگر قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) به عنوان قانون مؤخر کفایت می‌کند، نیازی به این الحاقیه نیست، اما با توجه به عدم تصریح در قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰ این خلأ در فرایند اجرایی وجود دارد و تصریح به مراکز حوزوی، ذیل قانون تنظیم مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۳۸۰ ضروری است.

۱ مطابق با «دستورالعمل اجرایی ماده ۱۰۰ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۰» قیمت اراضی با کاربری عمومی (به منظور واگذاری به بخش غیردولتی) بدو توسط کارشناسان رسمی دادگستری به قیمت روز تعیین و پس از تأیید هیات نمایندگی سازمان استانی اعتبار اجرایی خواهد یافت (ماده ۳). همچنین متقاضی غیردولتی مکلف است مجوزهای قانونی و اداری لازم را از سازمانهای ذیربط اخذ و به ضمیمه تقاضانامه ارائه نماید (ماده ۵). مقدار زمین مورد نیاز متقاضیان دولتی و غیردولتی با در نظر گرفتن تناسب عرصه و طرح رعایت سرانه‌های ذیربط و با پیشنهاد دستگاه مربوطه و تأیید سازمان مسکن و شهرسازی استان خواهد بود. (ماده ۷).

پیشنهاد

در ماده (۱۰۰) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)، مصوب سال ۱۳۸۰، در تعریف کاربری عمومی که تعریف به کاربری (آموزشی، ورزشی، بهداشتی و فرهنگی) شده است، کاربری «دینی» اضافه شود تا مراکز دینی هم بتوانند از این ظرفیت بهره گیرند. در نتیجه، نسبت به واگذاری اراضی دولتی به این مراکز اجازه داده شود. بنابراین در تعریف «کاربری عمومی» عبارت «دینی» در کنار «آموزشی، ورزشی، بهداشتی و فرهنگی» اضافه شود. پیشنهاد می‌شود در ضمن مواد مذکور قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)، به صراحت به مراکزی از جمله حوزه‌های علمیه اشاره شود تا آنها نیز بتوانند در کنار دیگر مراکز علمی و فرهنگی، از این تسهیلات استفاده کنند.

در ماده (۴۵) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)، مصوب سال ۱۳۸۰، اعتباراتی برای پروژه‌های کوچک جدید و تکمیل پروژه‌های نیمه تمام استانی ملاحظه شده است. به نظر می‌رسد چنانچه پروژه‌های کوچک جدید و یا پروژه‌های نیمه تمام استانی وجود دارد که تخصیص اعتبارات به آنها وابسته به تصریح قانونی است، باید اعتباراتی برای آنها منظور شود، این پیشنهاد را می‌توان برای مراکز آموزشی و دینی دیگر که پروژه‌های نیمه تمام دارند نیز تسری داد تا اعتباراتی برای آنها لحاظ شود. با توجه به وجود برخی پروژه‌های عمرانی مربوط به مراکز دینی و حوزوی در استان‌ها، پروژه‌های مذکور نیز در شمول این ماده قرار گیرند و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌ها ملزم به پرداخت آنها در اعتبارات سالیانه برای پروژه‌های کوچک جدید و تکمیل پروژه‌های نیمه تمام استانی باشند.

همچنین با توجه به کند بودن پروژه‌های ساخت مراکز آموزشی به دلیل تأمین اعتبار مالی، زمان مقرر در تبصره ماده (۱۲) قانون جهش تولید مسکن (مصوب ۱۴۰۰/۵/۱۷) برای ساخت مراکز حوزوی و سایر مراکز مرتبط به آن کفایت نمی‌کند.

ماده (۱۲)

وزارت راه و شهرسازی موظف است به منظور تأمین زمین مورد نیاز این قانون، استفاده از اراضی درون شهری در بافت فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی، اراضی متصل به بافت شهری و اراضی دستگاه‌ها را در اولویت قرار دهد.

تبصره - وزارت راه و شهرسازی موظف است ضمن استفاده از ظرفیت‌های توسعه اراضی موضوع این قانون، ظرف یک سال نسبت به باز پس‌گیری آن دسته از اراضی واگذار شده قبلی که مطابق مفاد قرارداد احداث نشده است، اقدام نماید. متخلفین از اجرای این حکم به انفصال از خدمات دولتی و عمومی محکوم می‌گردند. آیین‌نامه اجرایی این ماده ظرف دوماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون توسط وزارت راه و شهرسازی تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

لذا پیشنهاد می‌شود تبصره‌ای به ماده (۱۲) قانون جهش تولید مسکن (مصوب ۱۴۰۰/۵/۱۷) به شرح ذیل الحاق شود:

الحاق تبصره «۲» به ماده (۱۲):

زمان مقرر برای بازپس‌گیری اراضی واگذار شده به حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط از یکسال به ده سال افزایش می‌یابد.

یا
الحاق به تبصره ماده (۱۲) قانون جهش تولید مسکن:

زمان مقرر برای بازپس‌گیری اراضی واگذار شده به حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط ده سال می‌باشد.

۳-۱. تسهیل واگذاری اراضی وقفی برای احداث مراکز آموزشی

مطابق با ماده (۱۶) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۳ (با آخرین اصلاحات تا تاریخ ۱۳۷۵) چنین آمده است.

ماده (۱۶) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۳

در مورد اراضی که برای احداث مراکز آموزشی یا درمانی وقف می‌شود در صورتی که متولی بدون عذر موجه در مدت مناسب با تشخیص سازمان اقدام مؤثری برای احداث آن مراکز نکند و الزام متولی هم به انجام آن ممکن نباشد سازمان می‌تواند حسب مورد آن اراضی را در اختیار وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی، هلال احمر محل یا سازمان دیگری که وظایف آن متناسب با اهداف واقف باشد قرار دهد تا اقدام لازم به عمل آورند.

اظهار نظر کارشناسی

مطابق با ماده مذکور، اراضی که برای احداث مراکز آموزشی یا درمانی وقف می‌شوند، در شرایط خاصی، می‌توانند در اختیار وزارت آموزش و پرورش، سازمان بهزیستی و دیگر مراکز درمانی قرار گیرند، تا متناسب با اهداف واقف، بهره‌برداری شوند. هر چند در متن قانون، به «محل یا سازمان دیگری که وظایف آن متناسب با اهداف واقف باشد» توجه شده است، اما عدم تصریح به آنها باعث شده تسری این حکم برای برخی مراکز آموزشی حوزوی با ابهام‌هایی همراه باشد. با توجه به پیشینه وقف و اینکه بخش بسیاری از موقوفات در جهت ترویج علوم دینی بوده‌اند، توجه به مراکز دینی، ضروری به نظر می‌رسد. موقوفات همواره یکی از پشتیبان‌های مالی در دین مبین اسلام بوده‌اند که در سیره متشرعه، از منافع آن برای امور مختلف علمی، دینی، فرهنگی استفاده شده است. هر چند که تا گذشته‌ای نه چندان دور، بخش بسیاری از نیازهای مالی حوزه‌های علمیه با موقوفات تأمین می‌شدند، اما امروزه این مهم با پیدایش ساختارهای بروکراتیک کم‌رنگ‌تر شده است.

پیشنهاد

مطمئناً آموزش علوم دینی یکی از اهداف عمده واقفین بوده است. به خصوص که قدمت حوزه علمیه در امور آموزش، قابل مقایسه با آموزش و پرورش یا آموزش عالی نیست و بسیاری از موقوفات در گذشته برای این منظور ایجاد شده‌اند. از این رو ضرورت دارد تا در مواردی که منافع موقوفات برای گسترش خدمات عمومی مانند آموزش در نظر گرفته شده است، به صراحت شامل مراکز دینی و آموزشی حوزوی هم شوند تا آنها هم در جهت خدمات عمومی بتوانند از اراضی موقوفه بهره‌برداری کنند. لذا پیشنهاد می‌شود در صورت تأیید مقام معظم رهبری، در ماده مزبور در کنار «وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی، هلال احمر» به صراحت عنوان «مراکز دینی» و «مراکز آموزشی وابسته و مرتبط با حوزه‌های علمیه» درج شود تا اراضی وقفی، در اختیار آنها برای احداث مدارس علوم دینی قرار گیرد.

الحاق به ماده (۱۶) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۳

در مورد اراضی که برای احداث مراکز آموزشی یا درمانی وقف می‌شود در صورتی که متولی بدون عذر موجه در مدت مناسب با تشخیص سازمان اقدام مؤثری برای احداث آن مراکز نکند و الزام متولی هم به انجام آن ممکن نباشد، سازمان می‌تواند حسب مورد آن اراضی را در اختیار وزارت آموزش و پرورش، مراکز دینی و حوزوی و مراکز آموزشی وابسته و مرتبط با حوزه‌های علمیه، وزارت بهداشت، سازمان بهزیستی، هلال احمر محل یا سازمان دیگری که وظایف آن متناسب با اهداف واقف باشد قرار دهد تا اقدام لازم به عمل آورند.

۴-۱. تسهیلات تغییر کاربری اراضی و املاک آموزشی به کاربری بهینه

در سال‌های اخیر، به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران^۱، در برخی آیین‌نامه‌ها، تسهیلاتی برای تغییر کاربری اراضی و املاک آموزشی به کاربری بهینه در نظر گرفته شده است.^۲ همچنین تصویب‌نامه در خصوص واگذاری اراضی و املاک مازاد بر نیاز و بدون استفاده وزارت آموزش و پرورش پس از تغییر کاربری (شماره ۱۱۰۰۲۷/ت/۴۲۴۸۳ ک مورخ ۱۳۸۸/۵/۳۱) به وزارت آموزش و پرورش - به منظور ساماندهی و بهینه‌سازی و تبدیل به احسن نمودن کاربری بخشی از املاک و فضاهای آموزشی، ورزشی و تربیتی خود - اجازه داده شده است. براساس ماده (۱)، به وزارت آموزش و پرورش اجازه داده می‌شود به منظور ساماندهی و بهینه‌سازی و تبدیل به احسن نمودن کاربری بخشی از املاک و فضاهای آموزشی، ورزشی و تربیتی خود، با رعایت ملاحظات آموزشی و تربیتی، استانداردهای شعاع دسترسی و تأمین سرانه فضای آموزشی، تربیتی و ورزشی با توجه به پیش‌بینی جمعیت‌پذیری دانش‌آموزی، نسبت به احداث، بازسازی و تکمیل فضاهای نیمه تمام و بهره‌برداری از آنها اقدام کند. همچنین در قانون تنظیم برخی از مقررات مالی، اداری و پشتیبانی وزارت آموزش و پرورش (مصوب سال ۱۳۹۹) ذیل ماده (۲) تبصره «۱» باید پیشنهاد تغییر کاربری، توسط ادارات کل نوسازی و تجهیز مدارس استان‌ها به دبیرخانه کمیسیون ماده (۵) قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲) با اصلاحات و الحاقات بعدی ارائه شود.

اظهار نظر کارشناسی

به دلیل اینکه مصوبه مذکور به منظور ساماندهی و بهینه‌سازی و تبدیل به احسن نمودن کاربری بخشی از املاک مراکز علمی مانند آموزش و پرورش است و نیز تأمین سرانه فضای آموزشی، تربیتی؛ با توجه به پیش‌بینی جمعیت است، این حکم را می‌توان درباره برخی مراکز آموزشی مرتبط مانند مدارس دینی که کارکردهای آموزشی تربیتی دارند، تسری داد.

البته چنانچه بخواهیم در این باره رویکرد جامعی نسبت به «تغییر کاربری اراضی و املاک آموزشی به کاربری بهینه» داشته باشیم، باید قوانین دیگری ناظر به همه «ماکن آموزشی نیازمند بهینه‌سازی» مدنظر داشت. از جمله اینکه آنها از پرداخت عوارض قانونی در هنگام بهینه‌سازی یا تغییر کاربری فضاهای اصلی شامل کلیه عوارض قانونی - مانند تغییر کاربری، نقل و انتقال املاک، اخذ گواهی بهره‌برداری و تخریب و بازسازی و سایر عوارض شهرداری - معاف شوند.

همچنین در «تغییر کاربری املاک به کاربری بهینه» امکان انتفاع و درآمدزایی آنها باید ملاحظه شود. مراکز دینی و حوزوی، به منظور تأمین منابع پایدار و مستقل، باید بتوانند بخشی از املاک خود در مناطق اداری و تجاری را (با لحاظ پیوست اجتماعی و فرهنگی)، به صورت طرح‌های تجاری، اداری و خدماتی، راسا و یا مشارکت بخش‌های خصوصی و تعاونی احداث و نسبت به اجاره و واگذاری آنها اقدام کنند.

۱. علاوه بر مواردی که هیئت وزیران یا وزیری مأمور تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین می‌شود، هیئت وزیران حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هر یک از وزیران نیز در حدود وظایف خویش و مصوبات هیئت وزیران حق وضع آیین‌نامه و صدور بخشنامه را دارد، ولی مفاد این مقررات نباید با متن و روح قوانین مخالف باشد. دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظایف خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبات این کمیسیون‌ها در محدوده قوانین پس از تأیید رئیس‌جمهور لازم‌الاجراست. تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های دولت و مصوبات کمیسیون‌های مذکور در این اصل، ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی می‌رسد تا در صورتی که آنها را برخلاف قوانین بیابد با ذکر دلیل برای تجدیدنظر به هیئت وزیران بفرستد.

۲. از جمله، آیین‌نامه اجرایی بند «د» تبصره «۹» ماده واحده قانون بودجه سال ۸۹۳۱ و نیز آیین‌نامه اجرایی بند «د» تبصره «۹» ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور است.

پیشنهاد

با توجه به اینکه حوزه‌های علمیه مطابق قوانین مزبور^۱ باید از کلیه تسهیلات و مزایای مراکز آموزشی و پژوهشی، برخوردار شوند و نیز با توجه به قدمت بسیاری از مدارس علوم دینی که نیاز به بازسازی، مرمت و حتی تغییر کاربری دارند، پیشنهاد می‌شود که این تسهیلات و امکان‌ها به علاوه پیشنهادهای دیگری که گفته شد، در قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط لحاظ شود. پیشنهاد می‌شود که آیین‌نامه‌های اجرایی و مصوبات مذکور، به «مدارس دینی مرتبط با حوزه‌های علمیه» تسری پیدا کند و این تسهیلات برای حوزه‌های علمیه فراهم شود تا املاک و فضاهای مورد نیاز را ساماندهی و بهینه‌سازی نمایند و از پرداخت عوارض تغییر کاربری املاک و اراضی خود به کاربری بهینه (با توجه به ملاحظات اجتماعی و فرهنگی) معاف شوند.

همچنین پیشنهاد می‌شود در جهت استقلال مالی و تأمین منابع پایدار نهادهای حوزوی ماده زیر به بند «ت» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) الحاق شود:

الحاق به بند «ت» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور:
پیشنهاد تغییر کاربری املاک نهادهای حوزوی با لحاظ پیوست اجتماعی و فرهنگی آن توسط شورای عالی حوزه‌های علمیه و سایر نهادهای حوزوی مستقل به دبیرخانه کمیسیون ماده (۵) قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران (مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی)، ارائه می‌شود. کمیسیون مزبور موظف است حداکثر ظرف مدت دوماه نسبت به تعیین تکلیف آن اقدام کند. لازم به ذکر است تغییر کاربری املاک نهادهای حوزوی از هرگونه عوارض معاف است. همچنین نقل و انتقال اراضی دولتی که از جانب وزارت مسکن و شهرسازی جهت احداث و ساخت‌وساز حوزه‌های علمیه واگذار می‌شود و املاک و اراضی اهدایی خیرین از پرداخت عوارض نقل و انتقال و مالیات‌های مربوطه در قوانین موضوعه معاف‌اند.

۵-۱. تسهیلات تأمین منابع تجهیزات آموزشی

مطابق با قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ ذیل بند «ب» ماده (۶۵)، تسهیلاتی برای تأمین منابع تجهیزات آموزشی آمده است.

ماده (۶۵)

دولت مکلف است تا پایان تکالیف تعیین شده ذیل علاوه بر دریافت نرخ گاز، به‌ازای مصرف هر مترمکعب گاز طبیعی ده درصد (۱۰٪) بهای گاز مصرفی به‌استثنای خوراک پتروشیمی‌ها را به‌عنوان عوارض از مشترکان دریافت و به حساب خزانه‌داری کل کشور واریز کند.
ب) بیست درصد (۲۰٪) از منابع مذکور به تأمین و استانداردسازی سامانه گرمایشی و سرمایشی مدارس با اولویت مدارس روستاها، تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی مدارس و هنرستان‌ها در قالب ردیف مشخص در قوانین بودجه سنواتی و با مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور اختصاص می‌یابد.
تبصره - منابع مذکور به‌عنوان درآمد شرکت تابعه ذی‌ربط وزارت نفت محسوب نمی‌شود و مشمول مالیات نیست.

۱. ماده (۹۵) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳.

اظهار نظر کارشناسی

مطابق این ماده، دولت مکلف است تا بخشی از منابع بخش انرژی را به تأمین و استانداردسازی سامانه گرمایشی و سرمایشی مدارس - با اولویت مدارس روستاها، تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی مدارس و هنرستان‌ها - در قالب ردیف مشخص در قوانین بودجه سنواتی و با مبادله موافقتنامه با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور به سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور اختصاص دهد. این منابع مشمول مالیات نیستند.

البته گفتنی است که با توجه به عملکرد محدودی که در این خصوص وجود دارد و همچنان نیز برخی مدارس وابسته به آموزش و پرورش نیز نیازمند به این تسهیلات هستند، پیشنهاد می‌شود که دولت تخصیص بهتری برای بهره‌گیری همه مدارس از قانون مذکور لحاظ کند.

پیشنهاد

با توجه به اینکه مدارس دینی مرتبط با حوزه‌های علمیه همانند مدارس و هنرستان‌ها که در قانون مذکور آمده‌اند، به امور آموزشی اشتغال دارند و نیز با توجه به قدمت دیرینه برخی مدارس دینی و نیازی که به تأمین و استانداردسازی سامانه سرمایشی و گرمایشی دارند، با موافقت دولت، این حکم را می‌توان به مدارس علوم دینی نیز تسری داد. لذا در ماده (۶۵) ذیل بند «ب» پس از «مدارس روستاها، تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی مدارس و هنرستان‌ها»، عبارت «تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی مدارس علوم دینی و خوابگاه‌های وابسته به حوزه‌های علمیه» اضافه شود.

۶-۱. معافیت مالیاتی مراکز علمی

براساس قانون مالیات‌های مستقیم (مصوب سال ۱۳۶۶ با آخرین اصلاحات تا تاریخ ۱۳۹۸) در فصل چهارم مقررات عمومی، ماده (۱۷۲) معافیت مالیاتی برای مراکز علمی و فرهنگی آمده است:

ماده (۱۷۲)

صدور و جوهی که به حساب‌های تعیین شده از طرف دولت به منظور بازسازی یا کمک و نظایر آن به صورت بلاعوض پرداخت می‌شود و همچنین وجوه پرداختی یا تخصیصی و یا کمک‌های غیر نقدی بلاعوض اشخاص اعم از حقیقی و یا حقوقی جهت تعمیر، تجهیز، احداث و یا تکمیل مدارس، دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشتی و درمانی و یار دو گاه‌های تربیتی و آسایشگاه‌ها و مراکز بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) و جمعیت هلال احمر و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی) طبق ضوابطی که توسط وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و امور اقتصادی و دارایی تعیین می‌شود از درآمد مشمول مالیات عملکرد سال پرداخت منبعی که مؤدی انتخاب خواهد کرد قابل کسر می‌باشد.

علاوه بر این، مطابق با قانون مالیات‌های مستقیم، معافیت مالیاتی در آمد عملکرد آمده است:

ماده (۱۳۴)

درآمد حاصل از تعلیم و تربیت مدارس غیرانتفاعی اعم از ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، فنی و حرفه‌ای، آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای آزاد دارای مجوز از سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیرانتفاعی و مهدهای کودک در مناطق کمتر توسعه یافته و روستاها و درآمد مؤسسات نگهداری معلولین ذهنی و حرکتی بابت نگهداری اشخاص مذکور که حسب مورد دارای پروانه فعالیت از مراجع ذی ربط هستند همچنین درآمد باشگاه‌ها و مؤسسات ورزشی دارای مجوز از سازمان تربیت بدنی حاصل از فعالیت‌های منحصراً ورزشی از پرداخت مالیات معاف است.

آیین‌نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

اظهار نظر کارشناسی

مطابق با این مواد قانونی، طبق ضوابطی، معافیت‌هایی برای برخی مراکز به خصوص مراکز علمی آموزشی، آمده است. هر چند که مطابق قانون حوزه‌های علمیه باید از معافیت‌های مراکز آموزشی و پژوهشی برخوردار باشند، اما به دلیل عدم تصریح به عنوان «حوزه‌های علمیه» در اجرا با چالش‌هایی مواجه هستند تا از معافیت‌ها و تسهیلات مذکور بهره‌مند شوند.

با توجه به اینکه مراکز علمی مانند دانشگاه‌ها، مدارس، مراکز آموزش عالی مشمول این قانون شده‌اند، اینکه حوزه‌های علمیه نیز از این قانون استفاده کنند و کمک‌های اشخاص حقیقی و حقوقی جهت تعمیر، احداث، تکمیل مدارس علمیه و اردوگاه‌های حوزه در شمول ماده مذکور قرار گیرد، با عدالت آموزشی و با برخی قوانین و اسناد بالادستی که پیش‌تر بدان اشاره شد، سازگار است. حوزه‌های علمیه بنابر آنچه گفته شد (مطابق قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ و نیز ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (مصوب سال ۱۳۹۶) باید از کلیه تسهیلات و مزایای مراکز آموزشی و پژوهشی برخوردار شوند.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود در ماده (۱۷۲) «قانون مالیات‌های مستقیم» عنوان «حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط (خوابگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی)» اضافه شوند تا از این معافیت مطابق با ضوابط مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه بهره‌مند شوند. در عبارت «تکمیل مدارس، دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشتی و درمانی و یاردوگاه‌های تربیتی و آسایشگاه‌ها و مراکز بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) و جمعیت هلال احمر و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی)»، عبارت «حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط» پس از عبارت «دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی» تصریح شود. ضوابط در این خصوص «توسط شوراها و مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه» تعیین شود.

مضافاً بر این، در صورت موافقت دولت، برخی مراکز علمی و نهادهای دینی را می‌توان در مواد مذکور آورد تا همانند دیگر مراکز، از این معافیت‌ها بهره‌مند شوند؛ لذا در ادامه می‌توان به «مراکز دینی» پس از عبارت «مراکز فرهنگی و هنری» اشاره کرد.

الحاق به ماده (۱۷۲) «قانون مالیات‌های مستقیم»

صدرصد و جوهی که به حساب‌های تعیین شده از طرف دولت به منظور بازسازی یا کمک و نظایر آن به صورت بلاعوض پرداخت می‌شود و همچنین وجوه پرداختی یا تخصیصی و یا کمک‌های غیر نقدی بلاعوض اشخاص اعم از حقیقی و یا حقوقی جهت تعمیر، تجهیز، احداث و یا تکمیل مدارس، دانشگاه‌ها، مراکز آموزش عالی، حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط و مراکز بهداشتی و درمانی و یارادگاه‌های تربیتی و آسایشگاه‌ها و مراکز بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) و جمعیت هلال احمر و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی) و مراکز دینی طبق ضوابطی که توسط شوراها و مراکز مدیریت حوزه علمیه و وزارتخانه‌های آموزش و پرورش، فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و امور اقتصادی و دارایی تعیین می‌شود از درآمد مشمول مالیات عملکرد سال پرداخت منبعی که مؤدی انتخاب خواهد کرد قابل کسر می‌باشد.

علاوه بر این، درباره ماده (۱۳۴) قانون مالیات‌های مستقیم نیز پیشنهاد می‌شود، درآمدهای حاصل از مراکز مرتبط به حوزه‌های علمیه در مناطق کمتر توسعه یافته و روستاها - همانند مدارس غیرانتفاعی اعم از ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، فنی و حرفه‌ای، آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای آزاد دارای مجوز از سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیرانتفاعی و مهدهای کودک - نیز مشمول معافیت‌های این ماده قرار گیرند.

الحاق به ماده (۱۳۴) قانون مالیات‌های مستقیم

درآمد حاصل از تعلیم و تربیت مدارس غیرانتفاعی اعم از ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، فنی و حرفه‌ای، آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای آزاد دارای مجوز از سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غیرانتفاعی و مهدهای کودک و مراکز وابسته و مرتبط به حوزه‌های علمیه در مناطق کمتر توسعه یافته و روستاها و درآمد مؤسسات نگهداری معلولین ذهنی و حرکتی بابت نگهداری اشخاص مذکور که حسب مورد دارای پروانه فعالیت از مراجع ذی ربط هستند همچنین درآمد باشگاه‌ها و مؤسسات ورزشی دارای مجوز از سازمان تربیت بدنی حاصل از فعالیت‌های منحصراً ورزشی از پرداخت مالیات معاف است. آیین‌نامه اجرایی این ماده به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

۷-۱. تسهیلات استفاده از منابع مالیاتی در جهت برقراری عدالت آموزشی در مناطق محروم و روستاها

مطابق با قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳، ذیل ماده (۷۸) آمده است: به منظور برقراری عدالت آموزشی و اجرای اصل سی‌ام قانون اساسی، برخی دستگاه‌ها موظف به پرداخت مالیات مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده هستند که منابع حاصله جهت توسعه عدالت آموزشی در اختیار دستگاه‌های مربوطه قرار بگیرد.

ماده (۷۸) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)

به منظور برقراری عدالت آموزشی و اجرای اصل سی‌ام (۳۰) قانون اساسی و تجهیز کلیه آموزشگاه‌های آموزش و پرورش با اولویت مناطق محروم و روستاها، آستان قدس رضوی و آن دسته از مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی زیرمجموعه نیروهای مسلح و ستاد اجرایی فرمان امام و سایر دستگاه‌های اجرایی که تا زمان تصویب این قانون مالیات پرداخت نکرده‌اند، به استثنای مواردی که اذن ولی فقیه وجود دارد موظف به پرداخت مالیات مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده می‌باشند، منابع حاصله صرفاً جهت توسعه عدالت آموزشی در اختیار وزارت آموزش و پرورش قرار می‌گیرد تا براساس آیین‌نامه‌ای که به این منظور تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، هزینه نماید.

اظهار نظر کارشناسی

از این جهت که منابع حاصله از این حکم، در جهت تحقق اصل سی‌ام قانون اساسی هزینه می‌شوند، مقتضی است امکان تسری آنها به‌منظور توسعه عدالت آموزشی از بخش آموزش و پرورش به مدارس علوم دینی مرتبط با «مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه» و حتی به «حوزه‌های علمیه» وجود داشته باشد تا نهادهای حوزه‌ی نیز بتوانند از منابع حاصله که منشأ بخشی از آنها از نهادهای دینی مانند آستان قدس رضوی است برای اشاعه و آموزش علوم دینی بهره گرفته شود.

البته همان گونه که در قانون آمده است، اولویت باید برای مناطق محروم باشد. با توجه به اینکه بسیاری از مدارس دینی مرتبط با حوزه‌های علمیه و خوابگاه‌های آن نیز در شهرستان‌ها و مناطق محروم به آموزش علوم دینی مشغول هستند، از این طریق آنها نیز بتوانند از منابع حاصله بهره‌مند شوند و براساس آیین‌نامه با اولویت مناطق محروم و روستا در امور مرتبط هزینه کنند. بنابراین در صورتی که صرفاً اختصاص به امور آموزشی و امور وابسته به آن مانند خوابگاه‌ها با اولویت مناطق محروم و روستاها شود، بلاشکال است.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود، در ماده مزبور، جهت توسعه مدارس دینی و عدالت آموزشی، پس از «تجهیز کلیه آموزشگاه‌های آموزش و پرورش» عبارت «و مدارس علوم دینی مرتبط با حوزه‌های علمیه» درج شود. همچنین در ادامه تصریح شود که «منابع حاصله صرفاً جهت توسعه عدالت آموزشی در اختیار وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه» قرار گیرد. گفتنی است که هر چند محدودیت‌هایی در تخصیص وجود دارد، اما دولت باید با توسعه منابع و تخصیص بیشتر، منابع مذکور را برای همه مدارس، لحاظ کند.

الحاق به ماده (۷۸) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)

به‌منظور برقراری عدالت آموزشی و اجرای اصل سی‌ام (۳۰) قانون اساسی و تجهیز کلیه آموزشگاه‌های آموزش و پرورش و مدارس علوم دینی مرتبط با حوزه‌های علمیه با اولویت مناطق محروم و روستاها، آستان قدس رضوی و آن دسته از مؤسسات و بنگاه‌های اقتصادی زیرمجموعه نیروهای مسلح و ستاد اجرایی فرمان امام و سایر دستگاه‌های اجرایی که تازمان تصویب این قانون مالیات پرداخت نکرده‌اند، به‌استثنای مواردی که اذن ولی فقیه وجود دارد موظف به پرداخت مالیات مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده می‌باشند، منابع حاصله صرفاً جهت توسعه عدالت آموزشی در اختیار وزارت آموزش و پرورش و حوزه‌های علمیه قرار می‌گیرد تا براساس آیین‌نامه‌ای که به این منظور تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، هزینه نماید.

۸-۱. تسهیلات دریافت ارزاق ارزان قیمت برای مراکز آموزشی

مطابق با قانون الحاق مواردی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب سال ۱۳۸۰ تسهیلاتی برای دریافت ارزاق با نرخ یارانه‌ای برای مراکز آموزشی لحاظ شده است.

ماده (۳۳)

مدارس شبانه‌روزی و مراکز شبانه‌روزی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت کار و امور اجتماعی، مشابه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی مشمول دریافت ارزاق ارزان قیمت با نرخ یارانه‌ای می‌باشند.

اظهار نظر کارشناسی

با توجه به هدفمندسازی نظام یارانه‌ها، ضرورت دارد خوابگاه‌ها و مدارس علوم دینی همانند دانشگاه‌ها، مدارس و مراکز شبانه‌روزی آموزش فنی و حرفه‌ای از این تسهیلات بهره‌مند شوند و بتوانند مشمول دریافت ارزاق با قیمت نرخ یارانه‌ای باشند.

پیشنهاد

با توجه به ماهیت آموزشی و پژوهشی حوزه‌های علمیه و گسترش خوابگاه‌های شبانه‌روزی وابسته در شهرها و روستاهای کشور، پیشنهاد می‌شود، در ماده مزبور به صراحت عنوان خوابگاه‌های «وابسته به حوزه‌های علمیه» پس از «وزارت کار و امور اجتماعی» لحاظ شود تا از این تسهیلات همانند مراکز آموزش عالی و مراکز فنی و حرفه‌ای بهره‌مند شوند.

الحاق به ماده (۳۳) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱)
مدارس شبانه‌روزی و مراکز شبانه‌روزی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای وابسته به وزارت کار و امور اجتماعی و خوابگاه‌های وابسته به حوزه‌های علمیه، مشابه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی مشمول دریافت ارزاق ارزان قیمت با نرخ یارانه‌ای می‌باشند.

۲. بررسی معافیت‌ها و تسهیلات مربوط به سایر امور فرهنگی و دینی

حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط، علاوه بر آموزش و پژوهش، نقش‌های دیگری از جمله نقش فرهنگی و دینی را نیز ایفا می‌کنند. از این رو، در قوانین بودجه سنواتی، اعتبارات آنها ذیل امور فرهنگ و فصل دین و مذهب درج شده است. در ادامه، برخی پیشنهادهای ارائه می‌شود که معافیت‌ها و تسهیلات قابل تسری از قوانین و مقررات موجود به این مراکز در نظر گرفته شود.

۱-۲. معافیت اماکن مرتبط و وابسته دینی از پرداخت هزینه مصارف آب، فاضلاب، برق و گاز

مطابق با قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳ معافیت‌هایی نسبت به پرداخت هزینه مصارف ماهیانه آب، فاضلاب، برق و گاز، برای اماکن مذهبی لحاظ شده است.

ماده (۱۳) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)

فضاهای اصلی مساجد، حسینیه‌ها، مؤسسات قرآنی، دارالقرآن‌ها، حوزه‌های علمیه، گلزارهای شهدا، امامزاده‌ها، خانه‌های عالم روستاها و اماکن مذهبی اقلیت‌های دینی مصرح در قانون اساسی از پرداخت هزینه مصارف ماهانه آب، فاضلاب، برق و گاز معاف می‌باشند. این حکم شامل اماکن تجاری وابسته و مرتبط به آنها نیست. اعتبارات موارد مذکور در قوانین بودجه سنواتی جهت پرداخت به دستگاه‌های ارائه‌کننده خدمات موضوع این ماده تأمین می‌شود.

اظهار نظر کارشناسی

در این ماده قانونی، تأکید بر فضاهای اصلی شده و به اماکن مرتبط و وابسته این مراکز توجه نشده است. با توجه به تفسیرهای خاص و بعضاً محدودی که از فضاهای اصلی وجود دارد، مشکلاتی در بهره‌برداری از این معافیت ایجاد شده است. با توجه به اینکه نهادهای حوزوی گستردگی دارند و برخی اماکن مرتبط و وابسته مانند خوابگاه، آموزشگاه، مراکز پژوهشی، مؤسسات تبلیغی، مراکز فرهنگی مرتبط به آنها وجود دارند که شمول این قانون برای آنها نیز ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین با توجه به رویکرد قانونگذار که در صدد در نظر گرفتن معافیت مذکور برای مراکز دینی و تسهیل اداره آنها بوده است، مقتضی است این حکم را به گونه جامع‌تر ملاحظه کرد تا شامل مراکزی که فعالیت‌های علمی، فرهنگی و غیرانتفاعی دارند، نیز شود. گفتنی است که باید در این باره محدودیت و سقفی ایجاد شود که در آیین‌نامه‌ها ملاحظه شوند.

الحاق ماده ۱۳ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)

فضاهای اصلی مساجد، حسینیه‌ها، مؤسسات قرآنی، دارالقرآن‌ها، حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط، گلزارهای شهدا، امامزاده‌ها، خانه‌های عالم روستاها و اماکن مذهبی اقلیت‌های دینی مصرح در قانون اساسی از پرداخت هزینه مصارف ماهانه آب، فاضلاب، برق و گاز معاف می‌باشند. این حکم شامل اماکن تجاری مرتبط و وابسته به آنها نیست. اعتبارات موارد مذکور در قوانین بودجه سنواتی جهت پرداخت به دستگاه‌های ارائه‌کننده خدمات موضوع این ماده تأمین می‌شود.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود شمول این حکم تسری یابد و شامل برخی اماکن مرتبط و وابسته نیز گردد و به طور مصداقی مکانهایی مانند خوابگاه، آموزشگاه، مدارس دینی و کلیه مراکز علمی، فرهنگی تبلیغی مرتبط و وابسته ذکر گردد.

۲-۲. معافیت از تشریفات مربوط به اعمال معافیت مالیاتی، نظیر ارسال اظهارنامه، ترازنامه و سایر مدارک مربوطه در قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن، ذیل ماده (۱۳۹) برای برخی اشخاص حقوقی، معافیت‌های مالی آمده است. همچنین مطابق با ماده (۱۴۶)، این اشخاص از ارسال اظهارنامه معاف هستند.

اظهار نظر کارشناسی

با عنایت به اینکه در این ماده قانونی، معافیت مالیاتی اشخاص حقوقی که از محل امور دینی، خیریه، نذورات، علمی و فرهنگی درآمد دارند، لحاظ شده مقتضی است، شمول این حکم بر حوزه‌های علمیه نیز در نظر گرفته شود.

برای مثال این معافیت‌ها شامل موقوفات، نذورات، پذیره، کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی آستان قدس رضوی، آستان حضرت عبدالعظیم الحسنی (ع)، آستانه حضرت معصومه (س)، آستان حضرت احمد ابن موسی (ع) «شاه چراغ»، آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)، مساجد، حسینیه‌ها، تکایا و بقاع متبرکه، و نیز «کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مدارس علوم اسلامی»، «کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی نهادهای انقلاب اسلامی»، «درآمد اشخاص از محل وجوه برپه ولی فقیه خمس و زکات»، «درآمد موقوفات عام که طبق موازین شرعی به مصرف اموری از قبیل تبلیغات اسلامی، تحقیقات فرهنگی، علمی، دینی، بنا و تعمیر و نگهداری مساجد و مصلاها و حوزه‌های علمیه و مدارس علوم اسلامی و غیره، مشروط بر اینکه درآمد و هزینه‌های مزبور به تأیید سازمان اوقاف و امور خیریه رسیده باشد»، «کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مؤسسات خیریه و عام‌المنفعه»، «فعالیت‌های انتشاراتی و مطبوعاتی و قرآنی فرهنگی و هنری که به موجب مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام می‌شوند» می‌گردد.

تصریح نکردن به عنوان حوزه‌های علمیه و صرف اشاره به منابع درآمدی موقوفات که به مصرف حوزه‌های علمیه می‌شود، نظیر وجوهات و کمک‌های خیرین و غیره، باعث می‌شود که برخی دستگاه‌های اجرایی بتوانند از شمول این قانون درباره مراکز حوزوی، خودداری کنند که این موجب معطل ماندگی بخش عمده‌ای از اهداف این قانون می‌شود.

با توجه به اینکه عمده منابع مالی حوزه‌های علمیه از محل وجوهات، کمک‌ها و هدایای خیرین، وجوهات شرعیه تأمین و صرف امور علمی، آموزشی، تحقیقاتی، فرهنگی، تبلیغی، نشر معارف دینی می‌شود، مقتضی است این حکم به صراحت شامل حوزه‌های علمیه و مراکز مرتبط نیز شود.

۱. ماده (۱۳۹) - قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی

الف) موقوفات، نذورات، پذیره، کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی آستان قدس رضوی، آستان حضرت عبدالعظیم الحسنی (ع)، آستانه حضرت معصومه (س)، آستان حضرت احمد ابن موسی (ع) «شاه چراغ»، آستان مقدس حضرت امام خمینی (ره)، مساجد، حسینیه‌ها، تکایا و سایر بقاع متبرکه از پرداخت مالیات معاف است. تشخیص سایر بقاع متبرکه به عهده سازمان اوقاف و امور خیریه می‌باشد.

ب) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی سازمان هلال احمر جمهوری اسلامی ایران از پرداخت مالیات معاف است.

ج) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی صندوق‌های پس‌انداز بازنشستگی و سازمان بیمه خدمات درمانی و سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بیمه اجتماعی روستاییان و عشایر و همچنین حق بیمه و حق بازنشستگی سهم کارکنان و کارفرما و جریمه‌های دریافتی مربوط توسط آنها از پرداخت مالیات معاف است.

د) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مدارس علوم اسلامی از پرداخت مالیات معاف است. تشخیص مدارس علوم اسلامی با شورای مدیریت حوزه علمیه قم می‌باشد.

ه) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی نهادهای انقلاب اسلامی از پرداخت مالیات معاف است. تشخیص نهادهای انقلاب اسلامی با هیئت وزیران می‌باشد.

و) آن قسمت از درآمد صندوق عمران موقوفات کشور که به مصرف عمران موقوفات برسد از پرداخت مالیات معاف است.

ز) درآمد اشخاص از محل وجوه برپه ولی فقیه، خمس و زکات از پرداخت مالیات معاف است.

ح) آن قسمت از درآمد موقوفات عام که طبق موازین شرعی به مصرف اموری از قبیل تبلیغات اسلامی، تحقیقات فرهنگی، علمی، دینی، فنی، اختراعات، اکتشافات، تعلیم و تربیت، بهداشت و درمان، بنا و تعمیر و نگهداری مساجد و مصلاها و حوزه‌های علمیه و مدارس علوم اسلامی و مدارس و دانشگاه‌های دولتی، مراسم تزیین و اطعام، تعمیر آثار باستانی، امور عمرانی و آبادانی، هزینه یا وام تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان، کمک به مستضعفان و آسیب‌دیدگان حوادث ناشی از سیل، زلزله، آتش‌سوزی، جنگ و حوادث غیرمترقبه دیگر برسد، مشروط بر اینکه درآمد و هزینه‌های مزبور به تأیید سازمان اوقاف و امور خیریه رسیده باشد و همچنین ساخت، تعمیر و نگهداری مراکز نگهداری کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست در گروه‌های سنی و جنسی مختلف، مراکز نگهداری و مراقبت سالمندان، کارگاه‌های حرفه‌آموزی و اشتغال مصدومان ضایعه نخاعی، معلولان جسمی و حرکتی، زنان سرپرست خانوار و دختران خود سرپرست، مراکز آموزش، توانبخشی و حرفه‌آموزی معلولان ذهنی و کودکان نابینا، کم‌بینا، کم‌شنوا و ناشنوا و سایر مراکز و اماکنی که بتوانند در خدمت مددجویان سازمان‌های حمایتی بهزیستی کشور قرار گیرند، از پرداخت مالیات معاف است.

ط) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مؤسسات خیریه و عام‌المنفعه که به ثبت رسیده‌اند، مشروط بر آن که به موجب اساسنامه آنها صرف‌امور مذکور در بند «ح» این ماده شود و سازمان امور مالیاتی کشور بر درآمد و هزینه آنها نظارت کند، از پرداخت مالیات معاف است. تبصره - کمک‌های نقدی و غیرنقدی که در هر سال مالی به مصرف نرسیده باشد بدون تعلق مالیات به سال مالی بعد منتقل می‌گردد.

ی) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی و همچنین حق عضویت اعضای مجامع حرفه‌ای، احزاب و انجمن‌ها و تشکلات غیردولتی که دارای مجوز از مراجع ذی‌ربط باشند و وجوهی که به موجب قانون و مقررات مربوط از درآمد یا حق الزحمه اعضای آنها کسر و به حساب مجامع مزبور واریز می‌شود، از پرداخت مالیات معاف است.

ک) موقوفات و کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی انجمن‌ها و هیئت‌های مذهبی مربوط به اقلیت‌های دینی مذکور در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مشروط بر اینکه رسمیت آنها به تصویب وزارت کشور برسد، از پرداخت مالیات معاف است.

ل) فعالیت‌های انتشاراتی و مطبوعاتی و قرآنی (دارای مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دستگاه‌های ذی‌ربط)، فرهنگی و هنری که به موجب مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام می‌شوند، از پرداخت مالیات معاف است.

پیشنهاد

متأسفانه با وجود قانون مذکور، ادارات امور مالیاتی، معافیت حوزه‌های علمیه از ارسال اظهارنامه و سایر مدارک مربوطه را نمی‌پذیرند که این امر مستلزم تصریح قانونگذار در قانون مالیات‌های مستقیم می‌باشد. همچنین بند «د» «کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مدارس علوم اسلامی از پرداخت مالیات معاف است»، اما با توجه به اینکه برخی موقوفات وابسته به حوزه علمیه نیز وجود دارند، پیشنهاد می‌شود که به‌صراحت در قانون مزبور درج شوند و آنها نیز از این معافیت بهره‌مند شوند. بنابراین به‌نظر می‌رسد که تصریح و الحاق پیشنهادی ذیل، در قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی آن، ذیل بندها و تبصره‌های ماده (۱۳۹) و نیز تسری آن به ماده (۱۴۶) به این مسئله کمک شایانی خواهد کرد که این مراکز از مجموع کمک‌های مردمی و دولتی در جهت اهداف عام دینی و علمی، استفاده کنند.

الحاق به ماده (۱۳۹) - قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی
(د) کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیرنقدی مدارس علوم اسلامی و حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط به آن از پرداخت مالیات معاف است. تشخیص مدارس علوم اسلامی و مراکز وابسته و مرتبط با شوراها و مراکز مدیریت حوزه‌های علمیه می‌باشد.

۲-۳. معافیت از پرداخت هزینه دادرسی، ثبتی و اجرایی

موقوفات، مدارس علوم دینی، اماکن مذهبی و غیره، برابر تبصره ماده (۹) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۳ (و اصلاحات و الحاقات بعدی) از پرداخت هزینه‌های دادرسی، ثبتی و اجرایی معاف می‌باشند.

ماده (۹) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۳ (و اصلاحات و الحاقات بعدی)
سازمان حج و اوقاف و امور خیریه نسبت به مواردی که در بندهای ماده (یک) این قانون به‌عهده آن گذاشته شده در صورت عدم اقدام متولی یا امنای موقوف علیهم حق تقاضای ثبت و سایر اقدامات لازم و اعتراض و اقامه دعوی را دارد همچنین می‌تواند در مواردی که لازم بداند و مصلحت موقوفه ایجاد نماید در دعاوی مربوط وارد دعوی شده و به احکام صادره اعتراض کند.
تبصره - در کلیه موارد مذکور در این ماده سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موقوفات عام، بقاع متبرکه، اماکن مذهبی اسلامی، مدارس علوم دینی و مؤسسات و بنیادهای خیریه از پرداخت مخارج و هزینه‌های دادرسی و ثبتی و اجرایی معاف می‌باشند.

۱. لازم به یادآوری است در اجرای اوامر مقام معظم رهبری درخصوص کیفیت اداره امور حج و زیارت، شورای عالی اداری در بیستمین جلسه مورخ ۱۳۷۰/۸/۱۵، انتزاع سازمان حج و زیارت از سازمان حج و اوقاف و امور خیریه را به تصویب رساند. همچنین شورای عالی اداری در صدوبیست و هفتمین جلسه مورخ ۱۳۸۴/۳/۲۴ به‌منظور ایجاد انسجام در ساختار تشکیلاتی سازمان حج و زیارت و با توجه به لایحه قانونی تشکیل سازمان حج و زیارت مصوب سال ۱۳۵۸ شورای انقلاب، اهداف و وظایف سازمان حج و زیارت را تصویب کرد.

اظهار نظر کارشناسی

مطابق با این ماده، معافیت‌هایی برای پرداخت هزینه دادرسی، ثبتی و اجرایی برای سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موقوفات عام، بقاع متبرکه، اماکن مذهبی اسلامی، مدارس علوم دینی و مؤسسات و بنیادهای خیریه، در نظر گرفته شده است. تسری این گونه از معافیت‌ها برای برخی نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی به خصوص برای برخی نهادهای فرهنگی و دینی نیز ضروری به نظر می‌رسد. زیرا این نهادها و مؤسسات، نفع عمومی دارند و دعاوی مطروحه در این مراکز برای مصالح شخصی نیست، بلکه برای تأمین مصالح عمومی است. در نتیجه وجود دغدغه پرداخت هزینه دادرسی با آن مصالح ناهمگون به نظر می‌رسد. لذا معافیت پیش‌بینی شده، ضامن حفظ مصالح عمومی و رفع دغدغه مالی طرح دعاوی لازم خواهد بود.

البته با عنایت به اینکه برخی قوانین لاحق از جمله قانون آیین دادرسی مدنی که برخی معافیت‌ها را ملغی کرده، در این صورت ابهام است که آیا نیاز به قانون جدیدی است یا خیر؟ با توجه به نظر مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه، نیاز به وضع قانون جدیدی وجود ندارد و موارد مذکور در ماده (۹) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب سال ۱۳۶۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی به قوت و اعتبار خود باقی است،^۱ اما در حال حاضر در برخی موارد به هر دلیلی دستگاه‌های اجرایی مطابق با این نظر مشورتی عمل نمی‌کنند. بنابراین لازم است که در قوانین مرتبط، پیش‌بینی معافیت «حوزه‌های علمیه» در خصوص موارد یاد شده تصریح شود.

پیشنهاد

با توجه به اینکه در قانون مزبور، اماکن مذهبی و مدارس علوم دینی لحاظ شده و حوزه‌های علمیه مصداقی از آنها هستند، اما متأسفانه به صراحت، عنوان «حوزه‌های علمیه» درج نشده است، لذا پیشنهاد می‌شود که تصریح به عنوان «حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط» شود تا آنها نیز بر اساس ماده (۹) سازمان حج و اوقاف و امور خیریه از پرداخت مخارج و هزینه‌های دادرسی و ثبتی و اجرایی معاف شوند.

الحاق به ماده (۹)

سازمان حج و اوقاف و امور خیریه نسبت به مواردی که در بندهای ماده (یک) این قانون به عهده آن گذاشته شده در صورت عدم اقدام متولی یا امنایا موقوف علیهم حق تقاضای ثبت و سایر اقدامات لازم و اعتراض و اقامه دعوی را دارد، همچنین می‌تواند در مواردی که لازم بداند و مصلحت موقوفه ایجاد نماید در دعاوی مربوط وارد دعوی شده و به احکام صادره اعتراض کند.

تبصره - در کلیه موارد مذکور در این ماده سازمان حج و اوقاف و امور خیریه، موقوفات عام، بقاع متبرکه، اماکن مذهبی اسلامی، حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط، مدارس علوم دینی و مؤسسات و بنیادهای خیریه از پرداخت مخارج و هزینه‌های دادرسی و ثبتی و اجرایی معاف می‌باشند.

۱. «با توجه به اینکه برخی نهادها و ارگان‌های دولتی از جمله سازمان اوقاف و امور خیریه و شرکت آب منطقه‌ای به موجب قانون خاص مصوب قبل از تصویب قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی مصوب سال ۱۳۷۹ از پرداخت هزینه دادرسی معاف شده‌اند، آیا با تصویب قانون لاحق این گونه معافیت‌ها ملغی شده است؟» نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه این بوده است که: «معافیت سازمان اوقاف و امور خیریه، موقوفات عام، بقاع متبرکه، اماکن مذهبی، مدارس علوم دینی و مؤسسات و بنیادهای خیریه از پرداخت هزینه دادرسی، در موارد مذکور در ماده (۹) قانون تشکیلات و اختیارات سازمان حج و اوقاف و امور خیریه مصوب ۱۳۶۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی به موجب تبصره این ماده و قانون استفساریه تبصره ذیل ماده مذکور مصوب ۱۳۷۹ و معافیت شرکت‌های آب منطقه‌ای موضوع ماده (۳۲) قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی از پرداخت هزینه مذکور به قوت و اعتبار خود باقی است».

نظر مشورتی ۲۰۱۸/۹۸/۷ مورخ ۱۴۰۰/۰۱/۲۸ اداره کل حقوقی قوه قضائیه.

سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران به نشانی: <https://www.qavanin.ir/Law/TreeText/۲۹۲۵۶۶>

۴-۲. معافیت از پرداخت حق بیمه کارگران ساختمانی

در قانون اصلاح ماده (۵) قانون بیمه اجتماعی کارگران ساختمانی (مصوب سال ۱۳۹۳) ذیل تبصره «۳» برای «مراکز دینی» معافیت از پرداخت حق بیمه آمده است.

ماده (۵)

ماده واحده ماده (۵) قانون بیمه اجتماعی کارگران ساختمانی مصوب ۱۳۸۷/۱۲/۱۴ و تبصره‌های آن به شرح زیر اصلاح می‌شود:

ماده (۵) - سازمان تأمین اجتماعی مکلف است با دریافت هفت درصد (۷٪) حق بیمه سهم بیمه شده (از کارگر) و پانزده درصد (۱۵٪) مجموع عوارض صدور پروانه (از مالک) نسبت به تداوم پوشش بیمه تمام کارگران ساختمانی اقدام کند. در صورت عدم تأمین منابع لازم جهت گسترش پوشش بیمه‌ای کارگران با تصویب هیئت وزیران، افزایش سقف مجموع عوارض تا بیست درصد (۲۰٪) بلامانع است...

تبصره «۳» - مراکز دینی از قبیل مساجد و تکایا، حسینیه‌ها و دارالقرآن‌ها از پرداخت سهم کارفرما معاف بوده و سهم کارفرما از محل ماده (۵) قانون تأمین می‌شود.

اظهار نظر کارشناسی

در ماده قانونی مزبور، معافیت از پرداخت سهم کارفرما را شامل «مراکز دینی» کرده است، اما در بیان مصداق مراکز دینی به مواردی مانند «مساجد و تکایا، حسینیه‌ها و دارالقرآن‌ها» بسنده شده است. مراکز دینی را نباید صرفاً مختص به این موارد دانست، فلذا می‌توان قانون مزبور را تسری به موارد دیگر هم داد.

عدم تصریح درباره مراکز دیگر مانند مصلی‌ها، مدارس دینی، حوزه‌های علمیه و غیره، موجب می‌شود که برخی دستگاه‌های اجرایی مرتبط، بتوانند از اعمال معافیت مذکور خودداری نمایند.

مرور دستگاه‌ها و مراکز دینی و همچنین برخی قوانین کشور از جمله ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۶ و همچنین اماکن دینی (ذیل ماده (۱۳) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب سال ۱۳۹۳) که برای آنها معافیت‌هایی در نظر گرفته شده، نشان می‌دهد که در دیگر قوانین هم این انحصار وجود ندارد.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود ذیل تبصره «۳» ماده (۵) قانون بیمه اجتماعی کارگران ساختمانی (مصوب سال ۱۳۸۶ با آخرین اصلاحات تا تاریخ ۱۳۹۳)، پس از عبارت «مراکز دینی از قبیل مساجد و تکایا، حسینیه‌ها و دارالقرآن‌ها» تصریح به دیگر مراکز دینی از جمله «مصلی‌ها، گلزارهای شهدا، امامزاده‌ها و حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط» شود تا دستگاه‌های ذی‌ربط، از اعمال معافیت مذکور خودداری نکنند و سهم کارفرما در این موارد همانند دیگر مراکز دینی از محل ماده (۵) قانون مزبور تأمین شود.

الحاق به تبصره «۳» ماده واحده ماده (۵)

تبصره «۳» - مراکز دینی از قبیل مساجد و تکایا، حسینیه‌ها و دارالقرآن‌ها، مصلی‌ها، گلزارهای شهدا، امامزاده‌ها و حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط از پرداخت سهم کارفرما معاف بوده و سهم کارفرما از محل ماده (۵) قانون تأمین می‌شود.

۲-۵. تسهیل در امکان انتقال و مأموریت کارکنان

به استناد اصل یکصدوسی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران،^۱ هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۵/۹/۱۹ بنابه پیشنهاد شماره ۱۰۰/۵۲۳۱۴ مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۲۴ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد بند «ب» ماده (۱۱) قانون استخدام کشوری سال ۱۳۴۵ مصوب کرد که مرکز مدیریت حوزه‌های علمی‌های خواهران به فهرست مؤسسات موضوع بند «ب» ماده (۱۱) قانون استخدام کشوری افزوده شود و مأموریت کارکنان رسمی دستگاه‌های دولتی به مرکز یاد شده به شرط پرداخت حقوق و مزایا از محل اعتبارات دستگاه محل مأموریت (مأمور گیرنده) با رعایت قوانین و مقررات مربوط مجاز است. بر این اساس «مرکز مدیریت حوزه‌های علمی‌های خواهران به فهرست مؤسسات موضوع بند «ب» ماده (۱۱) قانون استخدام کشوری - مصوب سال ۱۳۴۵ - افزوده می‌شود و مأموریت کارکنان رسمی دستگاه‌های دولتی به مرکز یاد شده به شرط پرداخت حقوق و مزایا از محل اعتبارات دستگاه محل مأموریت (مأمور گیرنده) با رعایت قوانین و مقررات مربوط مجاز است».

اظهار نظر کارشناسی

امکان انتقال و مأموریت کارکنان دستگاه‌های کشور از جمله ضرورت‌های نظام اداری و استخدامی کشور است که کمک بهینه‌ای به هم‌افزایی میان دستگاه‌های کشور می‌کند. مأموریت کارکنان دستگاه‌های دولتی امکانی است که آن را می‌توان به دیگر مراکز حوزوی نیز تسری داد تا امکان انتقال و مأموریت افراد در سایر دستگاه‌ها وجود داشته باشد و از ظرفیت‌های نیروهای حوزوی به توان در دستگاه‌ها و مراکز مختلف کشوری، استفاده بهینه کرد. به شرط اینکه به دلیل متفاوت بودن ماهیت حقوقی و شرعی درآمدهای حوزه و اعتبارات دولتی، همانند حکم مزبور پرداخت حقوق و مزایا از محل اعتبارات دولتی دستگاه محل مأموریت (مأمور گیرنده) مقرر شود.

پیشنهاد

پیشنهاد می‌شود امکان انتقال و مأموریت کارکنان برای همه مراکز حوزوی نیز در نظر گرفته شود. لذا در مصوبه مذکور، عبارت «حوزه‌های علمی» به جای «مرکز مدیریت حوزه‌های علمی‌های خواهران» جایگزین شود. زیرا عنوان عام‌تری است که مشمول حوزه علمی‌های برادران و خواهران می‌شود یا اینکه «حوزه‌های علمی‌های برادران» و «مراکز وابسته و مرتبط حوزوی» در کنار «مرکز مدیریت حوزه‌های علمی» اضافه شود تا علاوه بر حوزه خواهران، حوزه‌های برادران و مراکز مرتبط نیز از این حکم با شرط پرداخت حقوق و مزایا از محل اعتبارات دستگاه محل مأموریت، بهره‌مند شوند.

الحاق به مصوبه هیئت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۵/۹/۱۹

مرکز مدیریت حوزه‌های علمی‌های خواهران، حوزه‌های علمی‌های برادران و مراکز حوزوی وابسته و مرتبط به فهرست مؤسسات موضوع بند «ب» ماده (۱۱) قانون استخدام کشوری - مصوب ۱۳۴۵ - افزوده می‌شود و مأموریت کارکنان رسمی دستگاه‌های دولتی به مرکز یاد شده به شرط پرداخت حقوق و مزایا از محل اعتبارات دستگاه محل مأموریت (مأمور گیرنده) با رعایت قوانین و مقررات مربوط مجاز است.

۱. علاوه بر مواردی که هیئت وزیران یا وزیری مأمور تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین می‌شود، هیئت وزیران حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هر ک از وزیران نیز در حدود وظایف خویش و مصوبات هیئت وزیران حق وضع آیین‌نامه و صدور بخشنامه را دارد، ولی مفاد این مقررات نباید با متن و روح قوانین مخالف باشد. دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظایف خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبات این کمیسیون‌ها در محدوده قوانین پس از تأیید رئیس‌جمهور لازم‌الاجراست. تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های دولت و مصوبات کمیسیون‌های مذکور در این اصل، ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی می‌رسد تا در صورتی که آنها را برخلاف قوانین بیابد با ذکر دلیل برای تجدیدنظر به هیئت وزیران بفرستد.

حوزه‌های علمیه، شئون و کارکردهای متنوعی و مؤثری دارند که در چهل سال اخیر گسترده‌تر نیز شده است. به‌طوری که علاوه بر تأثیرگذاری در امور فرهنگ و تبلیغ دینی، تأثیر بسزایی در تحقیقات و آموزش دین نیز، دارند. پس از انقلاب اسلامی، حوزه‌های علمیه کارکردهای مختلفی در حکمرانی پیدا کرده و لازمه این توسعه علاوه بر پشتیبانی‌های سنتی که از سوی مردم متدین همواره انجام شده است، پشتیبانی‌های تقنینی ناظر به شئون مختلف حوزه‌های علمیه نیز باید انجام پذیرد.

در گزارش حاضر سعی در ارائه پیشنهادهایی برای تسری قوانین موجود به حوزه‌های علمیه، براساس شئون آموزشی و پژوهشی، تربیتی، فرهنگی و دینی شده است. این پیشنهادها و ارزیابی‌ها با توجه به شئون مذکور در دو دسته کلی تقسیم شده‌اند. در بخش نخست معافیت‌ها و تسهیلاتی اشاره شده که ذیل امور آموزشی و پژوهشی قرار می‌گیرند. در بخش دوم نیز معافیت‌ها و تسهیلاتی مربوط به امور فرهنگی و دینی بررسی شده است.

گفتنی است این پیشنهادها، براساس قوانین موجود و چگونگی تسری آنها به مراکز دینی و حوزوی ارائه شده‌اند. بنابراین قوانینی تأسیسی و نیز جامع‌نگرانه نسبت به شئون مختلف این مراکز نیستند. از این رو علاوه بر این گزارش، بررسی جامعی لازم است تا ارزیابی دقیقی راجع به تدوین قوانین تأسیسی و مستقل صورت پذیرد که به صورت یکپارچه به این

مراکز توجه شود.

نکته دیگری که باید بدان توجه شود این است که در قوانین و الحاقیه‌های ناظر به مراکز حوزوی، باید با توجه به شخصیت حقوقی آنها، وحدت رویه‌ای در مفاد قانونی ایجاد شود و عنوان عامی اختصاص پیدا کند - مانند حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط - تا شامل همه حوزه‌های علمیه (برادران، خواهران)، مدارس دینی، خوابگاه‌ها و مراکز مرتبط یا وابسته شود.

مرور قوانین نشان داد که متأسفانه در برخی قوانین، صرفاً به یک یا دو مصداق درباره حوزه‌های علمیه اشاره شده که این امر منجر شد برخی دستگاه‌های اجرایی از اجرای قوانین مصوب، به دلیل ابهام و فقدان تصریح، ناظر به این مراکز خودداری کنند و برخی مراکز حوزوی نتوانند از شمول قانون بهره گیرند. از این رو در مفاد پیشنهادی، عموماً عبارت «حوزه‌های علمیه و مراکز وابسته و مرتبط» باید لحاظ شود تا جامع میان مراکز و نهادهای مختلف وابسته و یا مرتبط با حوزه علمیه باشد.

در پایان گفتنی است هر چند در این گزارش کوشیده شد تا با بازنگری برخی قوانین موجود، امکان استفاده هر چه بیشتر از ظرفیت‌های مراکز حوزوی فراهم شود، لکن در آینده نیازمند این هستیم که با بررسی و امکان‌سنجی دقیق‌تر ظرفیت‌ها، شئون و کارکردهای نهاد حوزوی در حکمرانی مورد توجه حداکثری خصوصاً در حوزه تقنین قرار گیرند.

۱. خوانساری، محمدامین و رضا مستمع. ارزیابی مفاد برنامه‌های توسعه پنج‌ساله پیرامون نهاد‌های دینی - حوزوی (ملاحظات سیاستی درباره برنامه هفتم توسعه)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی شماره مسلسل ۱۸۲۳۴، ۱۴۰۱.

۲. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) <https://farsi.khamenei.ir>

۳. وب‌گاه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی <https://rc.majlis.ir>

۴. سامانه ملی قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران

<https://dotic.ir>, <https://qavanin.ir>, www.dastour.ir.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ (۱۵ خط) صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir